

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Charles Haugbøll

Grevinden af Bagsværd

og Aldershviles historie

CHARLES HAUGBØLL

GREVINDEN AF BAGSVÆRD

OG

ALDERSHVILES HISTORIE

CHARLES HAUGBØLL:

Hvil i Hverdagen, skitser	1933
Ørstedsparken, kulturhistorisk studie	1933
Små Mennesker, noveller	1934
Værgeløs, 10 kapitler af en barndom	1936
Gevinst hver gang, udvalgte noveller, ill. Werner Paul	1942
Blaagaardskvarteret gennem 300 år	1942
Admiral Gjeddes Gaard, ill. Gudnitz	1943
Ikke efter Fortjeneste, hørespil udg.	1943
Sabotør, roman om modstandskampen	1945
(3 oplag. Norsk, finsk, svensk og tjekkisk udgaver).	
Celle 388, roman fra besættelsen sammen med John Hansen	1945
Det er mig, der er Morderen, roman	1946
Borger Toussaint, hørespil udg.	1962
Grevinden af Bagsværd	1951
2. udg.	1967
Børster, de omrejsende jernbane- og jordarbejderes liv og arbejde	1955
2. udg.	1965
Frederiksberggade, huse og mennesker, ill. af Ebbe Sadolin	1964
30 danske noveller, en antologi	1942

Charles Haugbøll

Grevinden af
Bagsværd

og

Aldershviles historie

FORLAGET GREVAS . 1967

Copyright 1951 and 1967 by Charles Haugbøll.

Offentliggjort første gang 1951 i Historiske Meddelelser om København.

Trykt i Marselis Tryk, Århus.

Omslag: Erik Sørensen.

FORORD

Den, der første gang besøger Aldershvileparken i Bagsværd, glæder sig måske mest over de bølgende græsplæner, de tohundrede-årige træer med de prægtige kroner og den herlige udsigt over Bagsværd sø. – Det er iøvrigt i år 40 år siden, at Gladsaxe kommune erhvervede den dejlige park, som nu er en del af den skønne folkepark, der omkranser Bagsværd sø. – Men måske en og anden også har dvælet lidt ved ruinen og tænkt, hvilke menneskeskæbner der har udspillet sig her. Hvorfor er huset blevet ruin? Hvem var den sidste ejer? Hvem har boet i det? Det var sådanne tanker, jeg gjorde mig, da jeg i sin tid begyndte at beskæftige mig med den smukke park og det endnu smukkere hus, som var en perle blandt nordsjællandske lyststeder, før det i 1909 gik op i luer og faktisk dannede afslutningen på »Grevinden« af Bagsværds eventyrlige liv.

Galleriet blev stort.

Huset, der har givet parken navn, blev opført 1784. Med lidt god vilje kan man måske gruppere de skiftende ejere efter tidsepoker indenfor vort lands historie fra oplysningstiden til vore dage.

Således vil oplysningstiden blive repræsenteret ved Holmskiold, den højtt begavede, dygtige og optimistiske lykkeridder. På en gang videnskabsmand, embedsmand i administrationen og privat spekulant med for let adgang til betroede midler.

Revolutionstidens repræsentant er den skønne kongemorder, Adolph Ludvig Ribbing, der dømtes til landsforvisning fra Sverige og dømte sig selv til videre landflygtighed på grund af en ulykkelig forelskelse.

Med Oxholm rykker vi lidt tilbage til feudaltiden, men med Arbo kommer der atter fart i udviklingen. Hans epoke – den længste i husets historie – strækker sig fra slutningen af den florissante tid og langt ind i borgerdydsperioden. Han er den vindskibelige og redelige borger, der har regnskab for den mindste udgift.

Så kommer perioden med bondeproprietærene, hvor ejerskifterne sker til stærkt svingende priser med konkurser ind imellem. Den tabte krig i 1864 rammer disse folk hårdt. Den kapitalfattige bondeproprietær har ikke råd til at bo i en fin og fornem hovedbygning.

Denne sælges fra og ophøjes på grund af alders værdighed til slot, vel også fordi en adelig hofjembedsmand og en grevinde overtager ejendommen. Der kommer samtidig jernbane til det nært liggende Lyngby (1864). Det går an at passe sit arbejde i hovedstaden og bo på landet. Det er nu blevet et lyststed, som kun de højeste indtægtsgrupper kan eje. Vi ser direktøren for den store industrivirksomhed rykke ind.

Så kommer afslutningen. Den eventyrlige »grevinde«, der i kraft af sin fantastiske formue og sin grevindetitel, så længe hun havde den, forstod at kaste mondæn glans over det smukke hus. Natten mellem 8. og 9. juni 1909 blev perlen blandt landsteder i Nordsjælland til den ruin, der i dag værnes om. Storbedstiden var forbi. Filmen, der nu rykkede ind, prøvede ganske vist på at opretholde fiktionen om den »gode gamle« klasseordning ved at lade Asta Nielsen gå til grunde, hvis hun tror, hun kan opnå mere, end hun er født til. Men det var kun et intermezzo. Det jævne folk er på vej og kræver fritidsarealer. Aldershvileparken bliver offentligt eje, folkepark! Det var en god ting, at Gladsaxe kommune erhvervede denne smukke park for 40 år siden.

København, februar 1967.

CHARLES HAUGBØLL

Holmskiold og hustru. Udsnit af Jens Juels maleri (ca. 1785), her gengivet efter potpourrivase i Dansk Folkemuseum.

Slottets opførelse

1. *Johan Theodorus Holm de Holmskiold*¹

Der kan trækkes en vis parallel mellem Aldershviles første og sidste ejer. Selv om det ikke lykkedes Holmskiold at sætte en så stor formue over styr som »grevinden«, så havde hans »underskud«, efter datidens forhold, en ganske anseelig karakter. Og i alt fald kan man sige, at stærke lidenskaber bestemte begges livsskæbne.

Grundlæggeren af Aldershvile, Johan Theodor Holm, der senere blev adlet under navnet Holmskiold, var en meget alsidig og begavet mand. Han begyndte sin karriere som en lovende videnskabsmand, men da han hurtigt kom i stor hofgunst (særlig i den Guldbergske periode), gled den videnskabelige forskning noget i baggrunden, og han helligede sig i stedet administrationen af de embeder, denne gunst i så rigt mål skænkede ham.

J. T. Holm blev født i Nyborg, hvor hans far var kirurg. Under faderens vejledning begyndte han også på dette studium. Senere studerede han medicin og tog eksamen 1760. Forinden havde han dog uddannet sig som botanikeren, professor Friis Rottbølls assistent på en større udenlandsrejse (1757–60), med studieophold ved universiteterne i Tyskland, Holland og Frankrig. 1762 blev han læge og tillige professor i medicin og naturhistorie ved Sorø Akademi. Her indlagde han sig bl. a. fortjeneste ved at anlægge en botanisk have. 1765 fulgte han sin velgører, titulær generaladmiral-løjtnant grev Frederik Danneskiold-Samsøe

til Århus, hvor han hovedsagelig beskæftigede sig med et indgående svampestudium.

Ved grev Danneskiold-Samsøes protektion blev Holm fra 1767 ansat som direktør i »generalpostamtet« (postvæsenet), i begyndelsen dog kun på ventepenge. Men derved fik han mulighed for at gøre sine svampestudier færdige. Som nævnt, kom han meget hurtigt i yndest hos enkedronning Juliane Marie, og blev, efter »hofrevolutionen« (17/1 1772, Struenses fald), første, altså administrerende, direktør i postvæsenet. Herefter gjorde han hurtig og sikker karriere. 1772 blev han enkedronningens kabinetssekretær, 1781 blev han »hvid ridder« og ophøjet i adelsstanden, 1784 gehejmeråd, og endelig 1792 hofchef hos sin kongelige protektrice.

Det hed sig, at disse og mange flere æresbevisninger blev givet ham for hans betydelige indsats ved oprettelsen og administrationen af Den Kgl. Porcelænsfabrik (1775), for hans plan og medvirken ved flytningen af Københavns botaniske Have til Kongens Nytorv, bag Charlottenborg (1778). Endvidere for hans »betydelige« bistand (1787) ved omorganiseringen af Fødselsstiftelsen, som Juliane Marie skænkede både hus og penge til. ». . . På grund heraf, som og formedelst hans udviseede nidkærhed i hendes majestæt dronning Julianæ Mariæ tjeneste, som kabinetssekretær og kasserer, behagede allerhøjestsamme, straks efter at han havde allernådigst fået ringen »Merito« (for gode gerninger) af hans majestæt kongen, allernådigst at skænke ham en ring med et ophøjet bryst-billede i en onyx [kamé], besat med juveler, og en guld-dåse belagt med chrysopazer [krysopras]«. ²

Trods varetagelsen af alle disse foretagender og private merkantile interesser lykkedes det ham alligevel at slå sit navn fast i datidens videnskabelige verden. 1775 blev han medlem af Videnskabernes Selskab og forelagde her 1777 og 78 to afhandlinger om mallens bygning og om nogle

på døde insekter voksende svampe. Hans speciale var top-hatte (clavariaseæ). Kort før sin død udgav han 1. del af sine studier over danske svampe: »Beata ruris otia Fungis Danicis«, et værk, som vakte megen opmærksomhed og i lang tid regnedes for det ypperligste i Europa. Det er forsynet med nogle meget smukke kobberstik. Om mesteren for disse hedder det i en anmeldelse af værket: »Den kunstner, som har givet værket denne betydeligste del af sin værd, er den ulykkelige Neander, en dansk født af svenske forældre, en mand, der fortjener vor erindrende agtelse som kunstner, og vor medlidenhed som menneske. Han døde i pesthuset, et offer for utaknemmelighed«. ³

Ved den tid, Holmskiold tog fast ophold i København, var egnen omkring Bagsværd sø endnu ikke opdaget af hovedstadens rigfolk, således som det allerede var tilfældet med andre egne i Københavns nærhed.

Græsklædte skrænter, uvejsomme skovsumpe, moser og sure jorder kransede søens bredder. På næsset, ved den nordlige bred, lå et par enlige bøndergårde, den østlige bred var bevokset med et tæt ellekrat, medens resten var dækket af skov (Fruens skov). ⁴ Ude i søen lå flere bevoksede holme, som nu er landfaste med undtagelse af den såkaldte »Hytteholm« eller »Kalvøen« (nu Katteholmen). Selve Bagsværd skal have bestået af 11 fattige bøndergårde i delvis fællesdrift. Der var 236 indbyggere fordelt på 49 familier. ⁵

Det må formodes, at Holm har fået kendskab til egnen og er blevet betaget af landskabets uberørte skønhed under sine besøg på Frederiksdal, hvor hans gode ven, naturforskeren O. F. Müller, en tid var huslærer hos grev Schulin. Da han var blevet postdirektør, købte han et stykke jord af grev Schulin ved Nybro og opførte, kort efter sit ægteskab med konferensråd Johan Christian Schröder de Schrödersees datter, en lille lystgård, som han gav navnet Sophienholm, efter sin hustru. ⁶

Selv om man vel ikke kan kalde Holmskiold for grundspekulant i moderne betydning, så forstod han dog at forene sin kærlighed til Bagsværds omegn med en praktisk pengeanbringelse. Således byggede han den for længst udstykkede Engelsborg ved Lyngby. Han erhvervede de tidligere omtalte holme i Bagsværd sø og fik 1776 skøde på en gård på Gladsaxe mark mellem Buddinge og Bagsværd. Det var Stengården, eller Lynggården, som den dengang hed. Videre købte han noget, som hed »Udsigten«, der skal have været beliggende en halv fjerdingvej fra Bagsværd by. Her fik han tilladelse til at beværte rejsende, »som fra byen om sommeren forlyster sig i den skovfulde Bagsværd enghave«,⁷ som han købte 1782–83. Denne enghave lå på strækningen fra nuværende Bindeledet og ind mod Lyngby.⁸ Navnet er bevaret i villa »Enghuset«, Aldershvilevej 108.

Som tidligere omtalt var jorden sur og ufrugtbart. Men det betød intet for en botaniker. Han satte et storstilet grundforbedringsarbejde i gang. Hans jorder blev forsynet med et system af afvandingskanaler, hvoraf flere eksisterer endnu, han forbedrede skovene ved planmæssig beplantning og anlagde store frugtplantager. Vandhullerne blev moser, moserne enge, og udyrket jord blev til frodigt agerland. Afgrøderne blev rigere, og de før så forarmede bønder i Bagsværd blev velstående gårdmænd. Det næs, som nu udgør størstedelen af Aldershvileparken, dannedes af »Cathrineholmen«, »Langholmen« og de »Små Flasker«.⁹

Da Holmskiold så, hvordan frodigheden forandrede landskabet til en næsten romantisk idyl, blev hans kærlighed til egnen endnu større, og han besluttede, at den skulle være rammen om hans alderdom. Han anlagde selv parken (hvoraf den endnu bestående del stadig bærer præg af hans hånd) og lod den franske arkitekt J. B. Guione, der også skal være Dronninggårds bygmester,¹⁰ opføre en herskabelig lystgård, som han med tanke på dens

Aldershvile 1790. Gouaschemaleri af Elias Meyer.
Originalen på Gulskogen ved Drammen.

anvendelse kaldte *Aldershvile*. Det nøjagtige opførelsesår kendes ikke, men den 30. juli 1784 har Holmskiold ladet foretage vurdering af sin ejendom og skovstrækninger ved Bagsværd og har optaget et lån på 5.400 rdlr.¹¹ Det var ikke noget slot, men en overordentlig smuk og i alle henseender velproportioneret bygning i ren empire.

Som det ofte går folk med mange jern i ilden, at nogle af dem brænder, sådan gik det også Holmskiold. Selv om han har røgtet alle sine mange hverv og embeder til alles tilfredshed og med administrativ dygtighed, så førte han stor selskabelighed og havde en kone, som ikke stillede små krav til tilværelsen. Tid efter anden havde han forset sig på de midler, som var ham betroet. Ved hans død 14. september 1793 viste der sig en ikke ubetydelig kasse-mangel både i postvæsenets, porcellænsfabrikkens og enkedronningens kasser.

For at dække dette underslæb blev der bl. a. gjort udlæg i Aldershvile, Savværksgården, Søgården, Udsigten og Højgården den 6. juni 1795.¹²

Gehejmedrådinde Holmskiold benyttede denne »uregelmæssighed« i sin mands regnskaber til, som en forfulgt uskyldighed, at påstå, at han også havde bortødslet hendes »betydelige arvemidler«.¹³ Men da det ved revisionen kom frem, at hun også havde gjort sig skyldig i visse misligheder mod postkassen, fik man mere og mere den opfattelse, at hun i høj grad havde været sin mand behjælpelig. Ja, at hun vist ikke havde været ham nogen særlig god kone. Der verserede nemlig det hårdnakkede rygte, at hun kort efter Holmskiolds død ved nattetid, både ad landevej og søvej, havde bortført for mere end 10.000 rdl. kostbarheder fra Aldershvile og skjult dem på Frederiksdal hos en major v. Steuben, »hvem gehejmerådinden hemmelig så efter«.¹⁴ Og da hun senere flygtede til Sverige med majoren, har rygtet nok ikke været helt grundløst.

Den nekrolog, som professor Jac. Baden skrev over Holmskiold, er gennemsyret af vemod over videnskabsmanden, som foretrak glans og herlighed.

»Hans varme iver for naturens studium, og naturlige anlæg fornemmelig til anatomien skulle have skaffet os i ham en af Europas første bundlæggere og dueligste operatører, dersom ikke en medfødt smag for det store og prægtige, som blev end mere bestyrket ved hans fortroelighed med den mand,¹⁵ der lagde grunden til hans højhed, havde ført ham ind i adspredende og vidt udseende foretagender, hvoraf han ikke kunne vente selv at se frugterne«.¹⁶

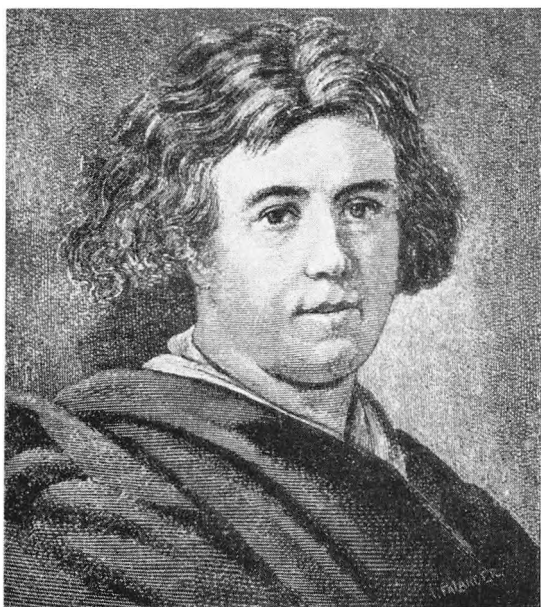
Mere udvendig og svulmende er den latinske »åmindelse«, som historikeren P. F. Suhm lod indrykke i aviserne. Her den danske oversættelse:

»Her ligger begravet
Theodorus Holmskiold

[Han som var] sagkyndig i udsøgte ting [specielt talekunst]. Berømt i den naturhistoriske, botaniske, anatomiske, medicinske og kirurgiske videnskab, som efter ved egen fortjeneste at være

nået til toppen,
efterlod et stort navn.

P. F. Suhm satte dette minde over sin bedste ven«. ¹⁷

Adolph Ludvig Ribbing efter maleri af den schweiziske maler T. M. Diogg 1794.

2. Den skønne kongemorder ¹⁸

Ligesom Danmark sendte sine særlig ivrige talsmænd for den franske revolution i landflygtighed, kvitterede Sve-

rige sig på samme måde for de elementer, som truede enevoldsmagten. Medens Peter Andreas Heiberg således måtte drage til Paris, slog landflygtige svenske »frihedskæmpere« sig ned i Danmark. I denne forbindelse er der et skær af ironi over, at Heibergs hustru, Thomasine, lod sig skille for at gifte sig med den svenske frihedsvæn, Carl Frederik Ehrensvärd (senere Gyllembourg), der blev udvist fra Sverige på grund af sin meddelagtighed i mordet på Gustaf III, tjusarkongen.

Det var en af disse sammensvorne, som blev Aldershvi-les næste ejer, nemlig grev *Adolph Ludvig Ribbing*. Han tilhørte en gammel svensk adelsslægt, hvis forfædre kan spores tilbage til det 13. århundrede. Flere af slægtens medlemmer havde beskæftiget sig med politik, således Lindorm Ribbing mod Christian II, hvorfor han 1520 blev henrettet i Jönköping. Adolph Ludvigs fader, oberst Frederik Ribbing optrådte på den svenske rigsdag 1765 som repræsentant for »huerne«, et middelstandsparti, mod hofpartiet »hattene«. Han var rigsråd, også efter statskuppet i 1772, men havde ofte konflikter med Gustaf III. Adolph Ludvig Ribbing, der var født 1765, blev naturligvis påvirket af hjemmets politiske atmosfære og tog faderens liberale ideer i arv. Den personlige fornærmelse fra Gustaf III, som hindrede hans ægteskab med den unge adelsdame de Geer, har naturligvis styrket hans forbitrelse mod kongen. Men det var nok så meget den franske revolutions frihedsideer, som gjorde ham til meddelagtig ved tilrettelæggelsen af attentatet mod kongen. Han blev dømt til døden, men benådet med evig landsforvisning. Hans mandige holdning under retssagen skal have gjort udslaget ved benådningen. Men man må ikke glemme, at han tilhørte en gammel og indflydelsesrig adelsslægt. Det har sikkert også haft betydning ved dommens ændring.

Inden grev Ribbing bosatte sig i Danmark, opholdt han sig et årstid i Schweiz, hvor han i Coppet gjorde et meget

stærkt indtryk på den smukke og åndfulde madame de Staël. Hun gav ham navnet »le beau régicide«¹⁹ og sværmede vist så meget for ham, at han, for at undgå konflikter, måtte trække sig tilbage.

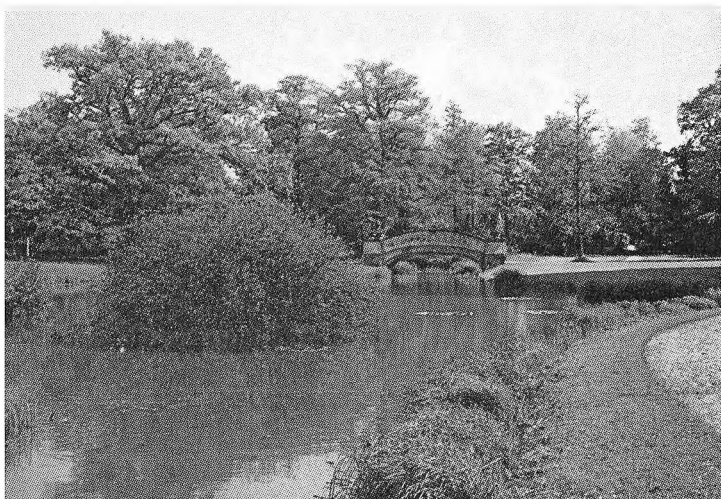
Ribbings stiftfader, baron Gustaf Maclean, købte, på stedsønnens vegne, Aldershvile af Holmskiolds enke, Sophia Magdalena. Skødet blev oprettet 20. december 1794, og købesummen var 30.000 rdl.²⁰ Den 30-årige frihedshelt (for sådan blev han betragtet) installerede sig straks, først under navnet »Bing«, senere som Adolph Ludvig Fredriksson. Han befandt sig godt på det smukke landsted. I begyndelsen af 1795 skriver han et begejstret brev til en ven i Sverige, friherre Knut Kurck. Han jubler af glæde over sin nye stilling, sin skønne ejendoms beliggenhed. Han er glad for at bo i Danmark og er fuld af beundring for de danske statsmænd, særlig Colbjørnsen, hvis »förvaltning hade krossat (knust) den aristokratiska hydran«.²¹ Han håber at kunne leve på sit smukke landsted til sine dages ende.

Men sådan skulle det ikke gå.

Foruden det skønne landskab havde han også en meget smuk genboerske. Det var den unge enkegrevinde Sophie Schulin på Frederiksdal. Han forelskede sig i hende – men det var håbløst. Ikke fordi den unge grevinde ikke gengældte hans følelser, men hans meddelagtighed i attentatet på den svenske konge var for hende den afgørende hindring.

I novellen »Tyrannens Blod«²² har Gyrithe Lemche meget velmenende forsøgt at skildre denne romantiske kærlighedshistorie, men ved siden af Louis Bobés skildring af Sophie Schulins og Ribbings gensidige, stærke sympati – der er bygget over grevindens egen »lille sandfærdige roman«²³ er Gyrithe Lemches novelle bleg, uden duft og fortegner tilmed de historiske kendsgerninger.

Med knust hjerte forlod Ribbing altså Danmark og le-

Parti fra Aldershvile park.

vede, med en afbrydelse på fem år i Brüssel, resten af sit liv i Frankrig, hovedsagelig i Paris.

Han angrede aldrig sin meddelagtighed i mordet på tju-sarkongen, som han ikke havde deltaget i til fordel for adelnen, men for hele det svenske folks frihed. Resten af sit liv kæmpede han som journalist og redaktør for de frihedsidéer og menneskerettigheder, den franske revolution havde proklameret. Han døde i Paris 1843, 78 år gammel, åndsfrisk og uden anger til det sidste åndedrag. Han efterlod sig en søn, Adolphe de Leuven, som blev en meget kendt dramatiker og populær forfatter af operatekster. Han omtales i Alexander Dumas Erindringer.

3. Generalguvernør Peter Lotharius Oxholm²⁴

Den 19. maj 1798 solgte baron Maclean Aldershvile til Oxholm, som året forud var vendt tilbage fra St. Croix. Købesummen er 30.500 rdl. Udsigten, Savværksgården,

Søhuset og Højgården nævnes i skødet, som er tinglæst 23. juli samme år.²⁵

Den nye ejer, som var født 1753 som søn af møntskriver og krigsråd Lorentz Oxholm, blev uddannet som officer (kadetkorporal, d. v. s. løjtnant 1769) og startede sin karriere som page hos den ulykkelige Karoline Mathilde (1771–72). Senere kom han, fra 1774, til at lede forarbejderne ved Ejderkanalen. 1777 udgav han en lærebog om feltbefæstning og fik derefter overdraget at ordne forsvaret af de dansk-vestindiske øer i anledning af den fransk-amerikanske krig. 1782 slog han sig ned på St. Croix, hvor han, ved siden af sin embedsgerning, tjente sig en anelig formue som plantageejer, hvad der gjorde ham til en bitter modstander af negrenes frigivelse. Efter sin tilbagekomst til Danmark i 1797 købte han foruden Aldershvile, som han beboede, også Frederiksdal. Han blev en meget interesseret landmand og kaldte sig godsejer. I 1799 fik han rang af oberst og blev 1801 udnævnt til chef for et af de stærkeste landeværnsregimenter i Sydsjælland. Han optrådte meget heltedigt i kampen ved Køge 29. august 1807 og blev meget hårdt såret. Nogle år senere drog han atter til Vestindien, hvor han 1814 blev udnævnt til generalguvenør. Han døde i København 27. juli 1827 og blev begravet på Garnisons Kirkegård. – En af hans sønner, Valdemar Tully Oxholm, var Christian IX's overhofmarskal og deltog også i det politiske liv. Slægten blev adlet 1840.

Det er så heldigt, at der fra Oxholms tid – ca. 18 år efter ejendommens opførelse – findes en lille beskrivelse af Aldershvile. Den skyldes den tyske forfatter (og danske embedsmand) August Hennings, der var velkendt som en begejstret og utrættelig forkæmper for oplysningstidens idéer og sine lige så energiske som mislykkede forsøg på at komme til at spille en fremtrædende rolle i dansk politik.

I 1802 aflagde han et besøg på Aldershvile og skrev begejstret herom i sin dagbog for 24. august:

»Oberst Oxholms ejendom er et fuldstændigt landbrug og er netop billedet på en engelsk eller naturhave, som opfylder mit ideal. Her er ikke landeveje, ingen rejseruter til morskab, som i de kunstfærdige havegange, man kalder natur, her er hvert punkt en glad berøring med den indre følelse, hvert skue en inderlig omfavnelser af naturen. Dette sted var en skovsump. Holmskiold lod den udgrave og en kanal flyde ud i den sø, der skiller Oxholms hjem fra Frederiksdal, og opførte en rummelig bolig; derved forødede han sin hustrus formue på 150.000 rdl., forgreb sig på postkassen og døde forgældet; men her står han som en mand med smag, og hvem, som tænker på den sump, som var her tidligere, glæder sig ved det skønne monument, som han har rejst sig«. ²⁶

Fra en brandtaksationsforrening i 1856 får vi lidt at vide om selve huset:

»Hovedbygningen, 40 alen i længden og 20 alen i dybden, 3 etager høj, hvoraf første etage [kælderen] er af fuset granitsten og de øvrige af grundmur, med tegltag, indrettet med 2 indgange fra gårdspladsen og haven. Til første etage, hvori en entré, en korridor, et køkken med støbt koge- og stegeindretning, viktualiekammer og domestikværelser, samt et trapperum med trappe i flere løb til de øvrige etager. Anden etage består af en gang, en entré og 7 forskellige værelser, og 3. etage af en gang og 10 forskellige værelser, og på loftet er indrettet 3 kamre. – I bygningen er gipslofter og for størstedelen planke og (bræddegulve), fyldinge døre, engelske vinduer, betrukne og panelerede vægge i værelserne, samt træværket malet med oliefarve.« ²⁷

Fagmandens bedømmelse er fra nutiden, men tages med her for at afrunde indtrykket.

». . . og omend alt her var i noget mindre format [der

sammenlignes med Dronninggård (Næsseslottet)], var landstedet dog et såre skønt udtryk for tiden og dens mennesker. Den 1909 nedbrændte hovedbygning med skønne enkeltheder i bornholmsk sandsten var et kort, men meget dybt hus på to stokværk, foruden kælderens, med den sædvanlige regulære rumfordeling i stuestokværket og, så vidt vides, en arkitektonisk holdt indendørsdekoration.

Aldershvile er tillige typisk for et anlæg i overgangstiden. Både partiet med opkørslen og terrassen foran have-døren er fast og godt komponeret sammen med bygningen selv; Aldershvile frembyder endnu mod haven et overordentligt skønt og stilfuldt billede, der i sin tid, da huset ikke var ruin og vaser og putti endnu stod på deres plads på terrassen, har haft en egen ynde over sig. Nedenfor dette terrasseanlæg bredte den store have sig anlagt med uhyre bekostning i et endnu meget fugtigt, lavtliggende terræn ud imod Lyngby sø . . . (sic!).

Hovedbygningen selv har – efter alt at dømme – hørt til de nobleste af tidens lystgårde – holdt i en uhyre enkel stil, med hvide vægge, vinduerne anbragt i rolig rytme hen over facaderne, der afsluttes opefter af en kraftig betonet gesims, og derover det afvalmede tegltag i blåglaserede sten. Har mange af datidens lyststeder virket på en gang diskret og distingveret, gælder dette i fortrinlig grad Aldershvile.

De små buttede barneskikkelser [putti] i marmor, så henrivende i deres fri naturlighed, hver fuldkommen optaget af sig selv og sit eget, gør indtryk af at have været fransk arbejde og at være fra en noget ældre tid end bygningen selv. Desværre findes næppe mere nogen af disse skønne haveskulpturer her i landet. Heller ikke af vaserne, der har været på sin vis lige så ypperligt arbejde«. ²⁸

II. KAPITEL

4. *En gros-handler*²⁹

Aldershviles næste ejer kom fra Norge. Det var købmand *Peter Nicolai Arbo*³⁰ fra Drammen. Ved generalfuldmagt til sin hustrus halvbroder, toldkammerkommitteret, justitsråd John Collett i København, købte P. N. Arbo ejendommen 8. juni 1804. Prisen var 50.000 rdl., og i skødet, som er tinglyst 18. juli samme år, nævnes Højgården som tilhørende avlsgård.

Gennem sit ægteskab (5. oktober 1788) med Anne Cathrine Collett var Arbo kommet i slægt med det fornemme og meget ansete norsk-engelske handelshus i Kristiania »Collett & Søn«, hvis daværende indehaver, fru Arbos onkel, John Collet, »taltes i flere tønder guld«.³¹ Men det kan ikke have været for pengenes skyld, at han tog Trine (hendes navn blandt familie og venner), for han sad slet ikke så dårligt i det selv. Arbos danske ejendoms køb, som vi kender til – og som ikke udelukkende var pengeanbringelser – beløb sig til mere end 400.000 rdl., altså over to tønder guld.

Arboslægten er oprindelig dansk og stammer fra Ærø. Den har sikkert ingen forbindelse med den kendte præst og »den danske kunstdigtnings fader«, Anders Christensen Arrebo. Både i det 16.–17. og 18. århundrede har mange mænd, som er udvandret fra øen og har slået sig ned andre steder, føjet »Ærøbo« til deres navn. Som slægtens stamfa-

der regnes general-kvartermester-løjtnant³² Peter Paulsøn Arrebau eller Ariebau, som var født i Viborg 1656. Professor Elling omtaler ham som den chef for fortifikations-etaten Peter Paulsøn (Ereboe), der formodentlig har leveret tegning til et krudttårn opført 1688 i forbindelse med udbygningen af Københavns forsvar,³³ hvor han også byggede de såkaldte Paulsønske værker. Christian V gav ham adelsbrev, og han kaldte sig von Arrebau.³⁴ Han var også en slags byggeleder ved opførelsen af Kronborg og nød den særlige nåde at undervise kronprins Frederik (V) i matematik og fortifikationer.³⁵ I sit våben førte han tre fæstningstårne og en spændt bue. 1687 giftede han sig med Susanne Røyem, datter af stiftsamtmand Claus Røyem i Christianssand, og blev derved svoger til søhelten Ivar Huitfeldt, der var gift med søsteren Kirsten. – Ægteskabet blev meget kortvarigt. P. P. v. Arrebau døde 1689 33 år gammel og blev begravet i Holmens Kirke. Den unge enke rejste hjem til sine forældre, hvor hun tre måneder efter mandens død fødte en søn, som hun kaldte Peter Arrebau von Arrebau.³⁶ Nogle år senere, efter forældrenes død, flyttede hun op til søsteren Kirsten, der sad og bestyrede herregården Thronstad ved Husum i Norge, mens søhelten var optaget af andre gøremål. Kirsten Huitfeldt var »en vindskibelig og gudfrygtig kvinde, der ved en dygtig og heldig bestyrelse af sin ejendom bragte familiens pengesager i god orden.«³⁷ Gårdens hovedsagelige indtægt var skovbruget, og det er vel gennem salget af dette produkt, at Arrebaus enke stiftede bekendskab med den velhavende skibsreder og trælasthandler Mads Jensen Wiel på Strømsø,³⁸ der for øvrigt også var dansk (Stege). De indgik ægteskab 1702. Susannes søn, der nu ret og slet kaldte sig Peter Arbo, blev sendt til Amsterdam for at blive handelsuddannet. Efter hans hjemkomst byggede stedfaderen en fregat på 28 kanoner til ham. Skibet fik navnet Susanne efter moderen, og med dette konvojerede den 27-årige Pe-

ter Arbo Drammens handelsskibe. På omtrent samme tid giftede han sig med Anne Cathrine Wiel, en af stedfadere-
rens døtre fra et tidligere ægteskab. Efter Mads Jensen
Wiels død bestyrede han forretningen for sin moder og gik
senere, 1730. i kompagni med stedbroderen, Mads Mads-
søn Wiel, hvorefter firmaet kaldtes »Arbo & Wiel« og
snart regnedes blandt Syd-Norges betydeligste. I ægteska-
bet blev der født 13 børn, hvoraf flere døde, inden de blev
voksne. Selv døde han 1761. Det blev sønnen Johannes
Arbo, født 1727, som overtog forretningen og bl. a. ud-
videde den med en reberbane og en del savbrug. Omkring
1750 opførte han Arbo-gården i Drammen, som i mere end
50 år var firmaets hovedsæde. Det var en stor, meget
smuk, to etagers herregårdslignende bygning, som var me-
get rigt, men også meget smagfuldt udstyret. Han fik kun
et barn i sit ægteskab, det var Peter Nicolai Arbo, som fød-
tes 6. november 1768.

Allerede ved sit giftermål med Anne Cathrine Collett er
P. N. Arbo optaget i firmaet »Johannes Arbo & Søn«, der
nu nævnes blandt Norges største handelshuse: »Bernt An-
ker og Collett i Kristiania, Gabriel Kielland i Stavanger,
Wollert Krohn i Bergen og Peter Nicolai Arbo i Dram-
men«. ³⁹ Fra dansk side omtales firmaet som Norges tre-
diestørste skibsrederi med en tonnage på 906 kommerce-
læster. ⁴⁰ Det var faderen, Johannes Arbo, som grundlagde
familiens formue ved at efterlade sig 120.000 rdl., ⁴¹ men
det var P. N. Arbo, som skabte den virkelige rigdom. Når
man tager de vanskelige år fra 1807 til statsbankerotten i
betragtning, hvor det ene store handelshus efter det andet
fallerede, tyder alt på, at P. N. Arbo både har været en
klog og dygtig forretningsmand, der har kunnet manøvrere
gennem den kritiske tid uden tab – ja måske tilmed med
gevinst. Ved sin død efterlod han sig en formue på
900.000 rdl. ⁴² På samme tid, 1828, måtte det Collettske
handelshus indlevere sit bo til skiftebehandling. ⁴³

Men årene forud, 1776–1806 – »den florissante tid« – var til gengæld overordentlig gunstige for driftige handelsmænd. Under den væbnede neutralitet, som var kongeriget Danmark-Norges udenrigspolitik under de store europæiske koalitionskrige, blomstrede udenrigshandelen som aldrig før eller siden.

Efter faderens død i 1799 blev P. N. Arbo eneindehaver af firmaet og fik rådighed over en betydelig formue. Det er muligt, at han allerede på denne tid har knyttet – eller styrket de forretningsforbindelser, som efter al sandsynlighed har bevirket, at han nogle år senere flyttede til Danmark. Men lige straks sker ingen forandring, tværtimod indretter han sig på at være bymatadoren.

Den for denne tid karakteristiske »kærlighed til landlivet«, som »sommerforfriskelse«, kunne en rigmand som Arbo naturligvis også tillade sig. Til dette formål havde han allerede 1794 købt en lille bondegård, Opsund, Søndre Skogen, ca. 3 km uden for Drammen. Men der går nogle år, før han finder ud af, hvordan han skal indrette sin sommerbolig. Det er først efter hans ophold i Danmark 1800, at der kommer fart i byggeriet. Mellem 1802 og 1804 opfører han en ny hovedbygning og giver landstedet navnet »Gulskogen« efter farven på huset. På 16-årsdagen for Anne Cathrine og Peter Nicolais forlovelse, den 4. juni 1804, bliver lystgården indviet ved en storstilet sommerfest. Gulskogen er en bygning i ren empire; som bortset fra sin overordentlige skønhed, »hverken i proportioner eller dekorativt udstyr ligner noget andet hus i dette land. Det ligger der med sit ydre og indre som et direkte udslag af en fremmed smag og formfølelse. Det hele er et af de mest koncentrerede eksempler på dansk formkultur direkte overført til Norge«. ⁴⁴ Da Gulskogen har meget stor lighed med Aldershvile – da der eksisterer den tradition, at en dansk bygmester og danske håndværksmestre har opført den norske lystgård – og da der først kom fart i tinge-

ne efter Arbo og hustrus ophold i Danmark, hvilket fremgår af breve til fru Arbo – er der grund til at formode, at ejendommen ved Bagsværd sø kan være forbilledet for Gulskogen. Denne teori får yderligere næring ved, at Aldershvile er købt få dage efter, at den norske ejendom bliver indviet – og ved fuldmagt. Man kan vist roligt gå ud fra, at en købmand ikke køber »katten i sækken«, Arbo må have kendt Aldershvile fra et tidligere ophold i Danmark og været liebhaver, når det blev til salg, et tilfældigt køb har det næppe været.

Det vides ikke med bestemthed, hvornår Arbo har taget fast ophold i København, men det må være i 1806, da vi finder ham i vejviseren for 1807 som købmand boende Løngangsstræde 265, samme sted boede en copist H. S. Arbo, men i rettelserne til denne vejviser er Arbo flyttet til Kgs. Nyhavn og Lille Grønnegade, 1810 står han som grosserer Gothersgade 26, og i de følgende år findes, foruden copisten, også en bogholder H. Arbo og en skibskaptajn T. Arbo på forskellige steder i København. Fra 1812 får P. N. Arbo den adresse, som han beholdt til sin død, nemlig Holmens Kanal 259 (gade-nr. 12). – Af breve til fru Arbo vides det, at de allerede i 1807 har indrettet sig på Aldershvile med tjenerskab og husholdning. Men den 22. august samme år skriver fru Arbo til jomfru Petronelle Berg på Aldershvile, at hun og hendes mand lykkeligt er ankommet til Kristiania.

De for Danmark så ulykkelige begivenheder, der indtraf i slutningen af august samme år – og som udviklede sig til en skæbnesvanger og grufuld tragedie for Københavns befolkning under englændernes bombardement 2.–5. september og påfølgende ildebrand – får fru Arbo underretning om i nedenstående brev fra en veninde, som formodentlig har tilsyn med ejendommen. Det giver et ganske interessant billede af stemningen fra denne uhyggelige tid, men det er også fuldt af lune og ironi. Vi får et glimt af,

Anne Cathrine Arbo, f. Collett.
Maleri af Jens Juel i Nasjonalgalleriet, Oslo.

hvordan livet har formet sig på Aldershvile. Med hensyn til sproget er nutidig retskrivning anvendt i så stor udstrækning som muligt uden dog at erstatte ord, som er gået af brug, med moderne.

Aldershvile 19. september 1807.

Gode moer Arbo.

Glad er jeg ved at kunne høre snart fra Dem, hvordan De har det, og ligeledes ved at kunne sige lidt om os her. Efter omstændighederne befindes alle her i huset vel og som jomf. Berg har meldt fra alle speciel, også om husmoderanliggende, så vil jeg holde mig til det politiske, her i omegnen om det kunne interessere lidt. På det skønne palæ er vi da omringet af krigere og fjender, som ved sin landgang i førstningen skrækkede os ved at komme ridende med blank degen og bankenet (sabel og bajonet), efter forvalterens indtryk, og fordret at drikke, men da ved mere at se dem og sælge adskelligt mælk på bempelen, og jeg anvendte mit lille engelsk og pintet (speaket) litel med dem, fandt de var meget artige, så blev vi ej mere så bange. Nogle nætter turde jeg ej tage klæderne af. Kunne næppe sove, syntes overalt jeg hørte de banket på palæet og halv ængstelig af indbildning. Vi stod på loftet til kl. 12 om natten og så den stygge ild og hørte skuddene og alle bomberne, som var et nyt rædsomt syn. Hvor vi alle glæde os De er i Norge, vel ej rolig og tilfreds, men dog fra dette ubehagelige for Deres ømfindtlige humør [sind] [borte]. Hvor vi nu længes efter breve fra Norge er ubeskrivelig. – De har vist også tænkt meget på os, og på Deres smukke Aldershvile, som er i alting ved sit forrige. Hvornår får vi den glæde at se Dem her, den tid vil jeg ønske ej for langt borte, når alt er rolig, vel ej før. Gid de var afsted, de karle har fået for megen magt. Vi siger til de der kommer ud fra byen, hvorfor de ej slog fra sig, flovt er det i det hele, gode moer, ikke sandt, disse lammeværn, nej landeværn tror jeg de kaldes som er blesserte i ryggen. – De skulle holdt dem fra landet, De kan ej tro hvad jeg og Johansen⁴⁵ har politiseret i denne tid. Berg har kun

svart lidt imellem, men jeg har talt så, og nye slemme relationer har vi haft fuldt af, vi er enige om det er flovt at hedde dansk. – Ja nu får jeg nok gemme resten til vi har den fornøjelse at tales ved, da skal vi fortælle vores levnedsløb i denne kritiske periode, som dog vi har levet sikkert og lykkeligt her på dette smukke sted. Siden porten er kommet op (Nørreport efter belejringen) har vi haft adskillige korte besøg, i forgårs med Collett, fru Oppen [ulæseligt navn], Christie og et par til. Da de kom for silde til middag fik de beværtning af sago sup, frisk levende fisk, carper, en rost biff og nogle fløtelapper, lidt frugt efter, og slugte en kop kaffe og rejste for at komme ind til kl. 7 porten lukkes, og det lod til de amuserte sig . . .«⁴⁶

Brevet slutter i de sædvanlige vendinger og hilsener til venner og bekendte og er underskrevet: »Deres hengivne veninde E. B. Poulsson«.

Under den ovenfor omtalte »besættelse« foregik følgende episode på Aldershvile: En dag kom et par engelske officerer og masede sig ind i hovedbygningen. Hvilket ærinde de havde, vides ikke, for de skrækslagne beboere skjulte sig. Englænderne trampede fra værelse til værelse, indtil de pludselig standsede i havesalen. Et øjeblik stod de stive og stirrede på de her gengivne portrætter af fru og hr. Arbo, som dengang havde deres plads her, derefter gjorde de stram honnør og forsvandt skyndsomt.⁴⁷

Hvad der fik Arbo til at bosætte sig i Danmark, kendes ikke. Men lidt efter lidt solgte han sine norske virksomheder (han var sidste gang i Norge 1812)⁴⁸ og flyttede til København, hvor han »drev store forretninger, navnlig med trælast«⁴⁹ »og betydeligt forøgede sin allerede i forvejen anselige formue«.⁵⁰ Han var medlem af grossererassocietetet, hvilket dengang ville sige, at han drev import på

Peter Nicolai Arbo.
Maleri af Jens Juel i Nasjonalgalleriet, Oslo.

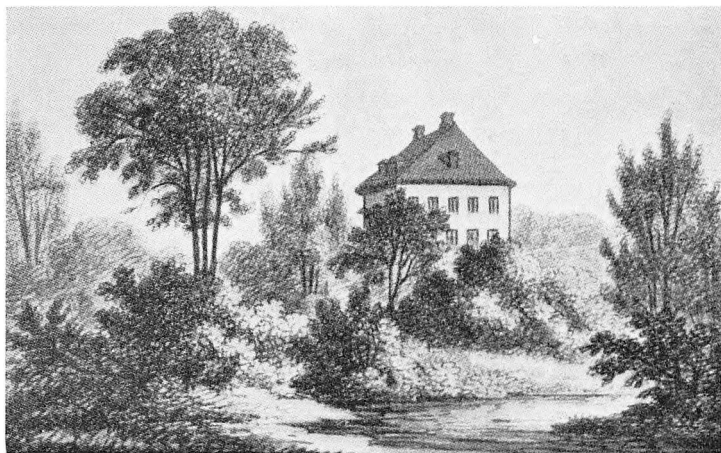
første hånd og ejede skibe eller skibsparter, »uden hvilke at eje ingen for groshandler må indskrives«. ⁵¹ Hans navn sættes i forbindelse med en af »den glimrende handelsperiode«s store mænd, Pierre Peschier, der omkring 1804

var »kommet på knæene«. ⁵² Staten, som havde ydet Peschier store lån, måtte, for ikke at miste sine penge, konsolidere ham ved at gøre sig til hans kompagnon. Justitsråd H. L. Wexelsen blev i denne forbindelse sendt til Norge for, i huset Peschiers navn, at handle med trælastfirmaerne i kystbyerne. »Måske er Arbo gennem ham – om ikke allerede tidligere – kommet i forbindelse med den da reducerede matador«. ⁵³ Nogen ren tilfældighed er det vel næppe, at det bliver Arbo, som 1811 overtager Peschiers stilfulde palæ i Holmens Kanal for 130.000 rdl. ⁵⁴ At han valgte denne ejendom, der regnes for Harsdorffs betydeligste arbejde, til sin vinterbolig, vidner ikke alene om hans gode smag og kultur, men også om hans rigdom og position, da huset var meget pragtfuldt udstyret. »I retning af luksus udmærkede handelsstanden sig især, thi de huse, den opførte, havde en næsten paladsagtig karakter«. ⁵⁵ Selv om der kun er sparsomme oplysninger om Arbos forretningsvirksomhed i København, så har han alligevel haft stor anseelse blandt sine kolleger, for når det hed sig: »nu køber Arbo!«, så styrtede alle til og købte de samme værdipapirer som han. Eller: »nu sælger Arbo«, så gentog det samme sig i omvendt orden. ⁵⁶

Både i palæet i Holmens Kanal, på Aldershvile og senere på Sanssouci i Frederiksberg Allé førtes stort, selskabeligt og gæstfrit hus. Arbo var en hyggelig og omsorgsfuld vært, og hustruen var en smuk, åndfuld og livlig værtinde.

Arbo var ikke nogen robust mand, og da han jo ikke kunne være borte fra sin forretning længere tid ad gangen, har han, måske for ikke at trættes af den lange besværlige rejse ud og ind fra Bagsværd, erhvervet sig landstedet Sanssouci på Frederiksberg. Det er sket efter 1812, og købesummen har været mere end 55,000 rdl. – Men helbred, forretning og strabadser til trods, så var og blev Aldershvile yndlingsopholdsstedet sommer efter sommer. At han var en hel del plaget af sygdom, forstår man, når huslægen,

Aldershvile 1813 efter tegning af S. Mygind.

professor Bang (der fik et årligt honorar på 2.000 rdl.) »havde stadig og uopholdelig at begive sig til Aldershvile.«⁵⁷

På Højgården, hvor ca. 200 td. land var under dyrkning, drev Arbo et meget intensivt landbrug. Forvalteren, som i mange år hed S. Madsen, udfærdigede omhyggelige arbejdsjournaler for hver eneste dag i året; hvad de forskellige folk havde lavet, hvor meget mælk der var malket, hvor mange læs gødning som var kørt ud, hvor meget hakelse der var skåret og så videre! Her er en opgørelse over udbetalt arbejds løn fra 24. til 30 oktober 1819:

»6 mand arbejdet i 28 dage à 2 mark	9 rdl. 24 mrk. 00 skill.
2 koner arbejdet i 2½ dage à 24 skill.	3 mrk. 12 skill.
1 dreng hos mølleren 4 dage à 20 sk.	5 mrk. 00 skill.
	<hr/>
	10 rdl. 4 mrk. 12 skill.

Kokkepige for ½ år . . . . . 24 rdl.
 Malkepige for ½ år . . . . . 24 rdl.«⁵⁸

Foruden arbejdsjournalerne skrev forvalteren gennemsnitlig to gange om ugen (når Arbo var i København) lange breve til sin chef, hvori han uddybede arbejdsresultaterne eller kom med forslag, som skulle godkendes. Disse breve, som en periode er besørget med kusken Johan, begynder altid »Goe faer« og slutter: »Deres allerærbødigste tjener S. Madsen«. Forvalter Madsen var en dygtig mand, som fik jorderne til at give større afgrøder. Hans breve stråler af stolthed, når han kan meddele, at »vi haver nu optaget 348 tdr. kartofler, hvilket er betydelig mere end forgangne år«. Det ser ud til, at Arbo har belønnet disse resultater, for den ene gang efter den anden takker Madsen for et gratiale. Der er ingen tvivl om, at den gode fremgang, som er sket under forvalter Madsens ledelse, har givet Arbo smag for landbruget. I 1814, 24. august, får han læst skøde på en gård i Bagsværd by, som tidligere har tilhørt Mouritz Andersen. Dens areal, som var 50 td. land, er indtegnet på kortet side 195 mtr. nr. 6 a. Købesummen var 11.666 rdl. og 4 mark.⁵⁹ Med denne erhvervelse fik Aldershvile et tilliggende på ialt 302 td. land og nåede hermed sit maximum. Ved denne tid ses det, at der også har været drevet teglværk. I Madsens journaler ses ofte, at 6, 3 eller 4 mand har arbejdet ved teglværket. Formodentlig må denne virksomhed have været drevet selvstændigt, for Madsen fører ikke regnskab over arbejdslønningerne. Ved folketællingen 1834 finder vi teglbrænder Jørgen Christensen, enkemand med 3 børn, boende på overdrevet. Det har sikkert ikke været nogen stor virksomhed, for da fru Arbo omkring 1840 har en liebhaver til ejendommen, gør denne vrøvl over prisen, fordi der ikke mere findes materiale på stedet til teglværket.

I 1824 foretager Arbo nye store ejendoms køb, nemlig to herregårde i Præstø amt: Oremandsgård (uden hovedbygning), der var på ca. 1200 td. land, købte han af cancellisekretær P. S. Petersen for 60.000 rdl., og Lundby-

gård, der tidligere havde tilhørt gøngehøvdingen Svend Poulsen, købte Arbo af statskassen for 107.000 rdl. Om det har spillet ind, at den nyopførte hovedbygning havde meget stor lighed med Aldershvile, er ikke godt at sige – noget minus har det ikke været. Købet af disse to herregårde var naturligvis en pengeanbringelse, men der har også ligget den tanke bag, at Arbo – muligvis af helbredshensyn – har ønsket at trække sig tilbage fra det københavnske forretningsliv for at leve en godsejers noget roligere tilværelse. Lundbygård var udset til ægteparrets fremtidige hjem, som formodentlig allerede delvis er indrettet 1825, da Arbo og hustru opholdt sig her dette år i længere tid. Men inden han nåede at realisere sine planer, døde han på Aldershvile, 16. september 1827. – Da ægteskabet var barnløst, var der oprettet gensidigt testamente, således at hustruen fik rådighed over hele boet.

Kilderne er for sparsomme til, at man kan få et virkeligt levende billede af Arbos personlighed. Han havde en gennemført orden i sine pengesager, forlangte regnskab og kvittering for selv det mindste beløb. Således boede en nevø, Ole Christopher Arbo, en tid hos ham og fik i lommepege 10 rdl. Dette beløb gjorde nevøen hver måned regnskab for – og var det en måned overskredet med nogle mark eller skilling, var de fradraget ved den næste udbetaling. Men dette træk beviser på ingen måde smålighed, tværtimod var han meget rundhåndet. Da en af hans kusiner giftede sig fik hun ejendommen Ulverud i Nedre Eker ved Oslo som morgengave. På samme måde gik det med Gulskogen, som han havde solgt, men måtte tage tilbage. Denne blev overladt til en fætter søn, overlærer ved Drammen latinskole, Christian Frederik Arbo, som senere giftede sig med enken efter toldkammerkommitteret John Collett. Desværre blev der ikke udstedt noget gavebrev, så C. F. Arbo måtte 1845 købe ejendommen.

Måske kan efterfølgende brev bidrage til en karakteri-

stik af Arbo. Det er den 4. marts 1818 sendt til hans svoger John Collett og frue, Marie Christiane Rosen (senere gift med ovennævnte C. F. Arbo), der dagen før havde holdt bryllup.

»Efter først at have lykønsket Dem den første morgen i Deres nye stand måtte de elskede og kære søskende undskylde, om det forekom Dem som en kær svoger har voren tilsyneladende tilbageholden, med at fremme eet skridt, hvis vanskeligheder vi kende og som tiderne tillige for embedsmanden er heel besværlig – det skeede ikke for at tilbageholde den godhed vi ønskede at bevise Dem af den overflod, som det bestyrende væsen har tildelt os, for at have den glæde også at dele noget med andre – og da en mørk sky for nogen tid syntes at standse den retskafne svogers edle kærlighed tillod vi os at ofre det savn, for at man ikke skulle standse i god troe hensigtens opfyldelse – med en kærlig forening mellem elskende. Det tillader os den kære søster og svoger herved at forsikre Dem, at dette lån er udslettet – som en liden morgengave – og da vi senere er oplyst om at den kære svoger har voren nødsaget til at udstede obligation til enkekassen for pligtig indskud for sin elskede og som årligen ville bringe ham en udgift af mere end 300 rdl. i hans ellers sparsomme gage, hvoraf skulle leve, så må denne afkortning være ubehagelig og vi har tilladt os at indløse berørte obligation – som indesluttet følger for om mulig derved at bringe gladere udsigter.

Endelig lader vi følge – til knappenålspenge – til vores nye svigerinde, kongl. papirer, som avle 100 species årlig rente (200 rdl.) – thi det vil altid være behagelig for den fornuftige ægtefælle ikke altid at være manden besværlig – med småting.

Men vi kan ikke nægte os selv – det ønske, at den un-

der alle omstændigheder – *ene* måtte ansees at være hendes ejendom – og kun have renter deraf årlig«. ⁶⁰

Brevet, som slutter med de sædvanlige ønsker for fremtiden, er underskrevet: »Pet. Nic. Arbo«.

Der sker tilsyneladende ingen særlige forandringer efter Arbos død. Fru Arbo tager ganske vist fast ophold på Lundbygård, men både palæet i Holmens Kanal, Sanssouci og Aldershvile er stadig til hendes disposition. Den tidligere omtalte nevø, Ole Christopher Arbo, har i begyndelsen bistået hende med forretningerne. Men hun må formodentlig have afviklet firmaet i København, for lidt senere har grev F. C. J. Knuth, amtmand over Københavns amt og kurator for Vemmetofte kloster – som nærmeste nabo – varetaget hendes økonomiske interesser. Grev Knuth afløstes i begyndelsen af 1840'erne af proprietær, senere justitsråd Benj. Wolff til Engelholm.

På Aldershvile sker den forandring, at forvalter Madsen forsvinder, hvorefter Højgården (192 td. land) bortforpagtes fra 1. september for ti år, først for en årlig afgift på 805 rdl. »rede sølv« foruden alle skatter og afgifter på ejendommen. Den første forpagter er Conrad Kragh Friis, som får afgiften nedsat til 600 rdl., men skal så årlig levere »40 læs god hestegødning til Aldershviles haug«.⁶¹

Ved forpagtningstidens udløb fratræder Friis, og der indbydes til auktion over forpagtningen, som denne gang skal gælde i 8 år. Den nye forpagter hedder Schoubye. På samme tid får Aldershvile en ny gartner, som også kaldes skovfoged. De 68 td. land fredskov kaldes nu Aldershvile skov. Den bliver passet og plejet omhyggeligt, og hvert år holdes auktion over det skovede træ. Den nye mand hedder L. L. Hoeg, men er dog ikke ny, idet han kom fra Lundbygård, hvor han havde været i Arbos tjeneste fra 1825. Efter brevveksling og rapporter har han været en

lige så flittig og omhyggelig mand som forvalter Madsen. I den omfattende korrespondance, han har ført i årene til 1844, er der hvert år i februar måned et tilbagevendende spørgsmål: Skal han fylde det store rum under pavillonen på højen med is? Spørgsmålet bliver i reglen besvaret bekræftende, hvilket man må tage som et bevis for, at Aldershvile stadig har været beboet om sommeren, enten af fru Arbo, eller af slægtninge og venner. Af breve fremgår det også, at fru Arbo af og til har været på besøg.

Derudover er hendes forbindelse med Aldershvile i denne årrække af godgørende natur. Gang på gang lader Hoeg bønskrifter gå videre til Lundbygård. Brevskriverne har hørt om den ædle fru Arbos »goddædighed«, og bønfaller underdanigst om at måtte få lov at hente lidt brændsel fra Aldershviles skov. Brevene kommer mange steder fra: Bagsværd, Lyngby og København, og der bedes sjældent forgæves.

I midten af 1830'erne begynder hun at afhænde sine københavnske ejendomme. Aldershvile bliver først solgt 1844. Den trofaste Hoeg, der nu er kommet lidt op i årene og derfor har vanskeligt ved at få sig en passende »kondition«, hvorved han kan ernære sin familie, får tillagt en årlig pension.

På samme tid oprettede fru Arbo, der nu var over 75, testamente, 20. september 1844. Lundbygård og Oremandsgård skulle tilbydes hendes to brodersønner, kvæstor ved Kristiania universitet i Bernt Anker Collet⁶² og sekretær i udenrigskabinettet i Stockholm, Peter Collett. De gik begge med til de fastssatte købesummer, 134.000 rdl. for hver.⁶³ Peter Collett døde ugift 1860, og Oremandsgård solgtes ved auktion 1871 til konsul A. Hage for 424.000 rdl.⁶⁴ Derimod er Lundbygård fortsat i slægten Collets eje. Der blev oprettet legater til i alt 205.646 rdl., heraf bl. a. det »Arboske hospital« (fribolig) »med et hus til 4 familjer og 4.000 rdl., hvis renter anvendes til

de syge og fattige i hospitalet og andre syge og fattige af Lundbygårds gods«, ⁶⁵ samt et lignende på 1.000 rdl. til Oremandsgårds syge og fattige, endvidere 1.500 og 500 rdl. til skolevæsenets fremme på disse to godser. ⁶⁶

Anne Cathrine Arbo døde på Lundbygård 27. januar 1846. »Hendes eftermæle er lige så sandt som smukt udtrykt i den ligtale, sognepræst til Hammer og Lundby, senere biskop Jørgen Hjort Lautrup holdt over hende, den elskelige gamle med det barnlige sind og varme hjerte, som under alt bevarede sin ungdommelige friskhed . . . hun kendte ikke forskellen mellem rig og fattig, uden når den sidste kår kunne frembyde hende lejlighed til at øve sin rastløse goddædighed«. ⁶⁷

Fru Arbo blev bisat på Hammer kirkegård, hvor hendes og P. N. Arbos kister er indsat i et muret gravkapel, som er opført af Bernt Anker Collet. Det er senere udvidet og ombygget, og er stadig i Collet-slægtens eje.

Da boet var gjort op, 31. december 1852, udgjorde formuen, efter fradrag af »gæld, udgifter og besvær« 548.813 rdl. ⁶⁸

Ordet »besvær« hentyder sikkert til de retssager, som blev ført mod boet, dels af de norske Arboer, som følte sig forfordelt og beråbte sig på et testamente af 1802 – og dels af Collett'erne, som mente, at Bernt Anker Collett og Peter Collett havde fået større arvelod, end de kunne tilkomme.

III. KAPITEL

5. På landmandshænder

Den 28. juni 1844 udbydes Aldershvile til offentlig auktion, som finder sted 29. august, 5. og 12. september, sidste gang på selve ejendommen. Ifølge indbydelsen består ejendommen af følgende:

»A. Aldershvile og tilhørende avlsgård »Højgård«, samt mindre tilliggende steder: »Saugværksgården«, »Udsigten«, »Søehuset« og teglværket, samt jorder under mtr. nr. 14, ager og eng $183\frac{4}{14}$ td. land og fredskov 68 td., ialt $251\frac{4}{14}$ td. land.

B. En nedlagt gård i Bagsværd, mtr. 6 a, ager og eng $50\frac{10}{14}$ td. land, samt fredskov opgivet i hrtk., i alt 302 td. land, hvoraf 124 td. land for størstedelen er bevokset med frodig løv- og nåleskov«, ⁶⁹ se kortet over Bagsværd. Bygninger og inventar var forsikret for 27.440 rdl. sølv.

Det var beregnet at ejendommen skulle indbringe mindst 60.000 rdl. Men først ved 3. auktion nåedes 56.500. Det var proprietær *Gottlieb Franziscus Frederik Smith* fra Slagelseegnen, som fik hammerslag og blev anerkendt som køber. Men proprietær Smith har åbenbart haft nogle vanskeligheder med at præstere udbetalingen. Skødet bliver først læst 8. januar 1845. Her viser det sig, at der er påløbet nogle omkostninger, således at den endelige købesum bliver 56.944 rdl. 1 mark og 12 skilling.

Det var ikke den eneste vanskelighed, som fru Arbo fik

med den nye ejer af Aldershvile. Straks efter overtagelsen besværer han sig over forskellige bagateller, der ikke er, som han mente, de burde være. Det er særligt de møbler, som fulgte med. En stol har et brækket ben, et spejl har en revne – og så videre. Det var fastsat i salgsbetingelserne, at gartner og skovfoged Hoeg havde et halvt års opsigelse fra 1. maj 1845, og at forpagter Schoubyes enke på Højgården havde ret til at drive gården forpagtningstiden ud (1846). Men Smith fandt påskud til at kvitte sig med disse mennesker.

Da han ikke har mer at besvære sig over, får brevene en anden tone. Nu drejer det sig om henstand med afdrag og renter, hvilket foranlediger fru Arbo til at anmode proprietær Wolff om at sørge for, at hendes »indtægter forfalder til bestemte terminer«. ⁷⁰

Efter fru Arbos død må det formodentlig have gået noget bedre, for Smith driver da ejendommen i en halv snes år. Ved folketællingen 1855 bor han med hustru og to børn på Aldershvile. – Men allerede 11. marts har han afsluttet købekontrakt med en ny ejer.

6. En luftspejling

Det er *Knud Otto Wilhelm Nygaard* (skiftevis med og uden e). I skødet af 31. december 1855, som er læst 9. januar 1856, kalder han sig *examinatus juris*. Der er denne gang tale om 251 td. land, og købesummen er 90.000 rdl. De 68 td. land fredskov nævnes ikke. ⁷¹

Nygaard har sikkert været en mand, som har forsøgt at arbejde sig op til position og anseelse. Vi træffer ham første gang i vejviseren for 1854 som W. Nyegaard, der har »commissionskontor for juridiske forretninger Skindergade 29«. Året efter står der exam. jur. commissionsforretninger og ejendomshandler Frederiksberggade 25.

Efter overtagelsen af Aldershvile kalder han sig proprietær, men den herlighed varede kun kort. I slutningen af 1857 forsvinder han ud af billedet, og hans ufyldstgjorte kreditorer udbyder ejendommen til auktion.

Det var tænkt, at den skulle sælges for 140.000 rdl. Men det var vist at tage munden lovlig fuld. Ved 3. auktion 3. februar 1858 nås 77.000, som bliver antaget. Det er partikulier *Jens Mogens Schibye*, hjørnet af Gl. Kongevej og Værnedamsvej, som får hammerslaget. Men han fik ikke skøde på Aldershvile, fordi han ikke var i stand til at indløse sine forpligtelser. Den 23. juli 1858 holdes ny auktion, begæret af kreditorerne i Schibyes fallitbo. Det blev sagførerfuldmægtig *Edvard Carlsen*, som fik hammerslag på ejendommen for 50.200 rdl. Men heller ikke dette ejerforhold blev af lang varighed.

7. En sognepolitiker⁷²

Ernst Christian Bagge må være kommet til Højgården mellem 1858 og 1860 som forpagter. Ved auktionen i 1858 har han givet bud på ejendommen, og ved folketællingen februar 1860 bor han på Højgården med hustru og fem døtre. Hans skøde på Aldershvile er læst 8. oktober 1860, men overtagelsen har fundet sted den 2. februar. Købesummen var 77.000 rdl. Der synes at være et misforhold mellem denne købesum og den forrige ejers på 52.200 rll., tilmed da Bagge tidligere har givet bud på ejendommen. Men forklaringen må nok søges i, at Bagge ikke har været i stand til at præstere den udbetaling, som har været forlangt.

Da Bagge kom til Højgården, var han en mand i begyndelsen af fyrrerne. Han kom fra Klampenborg og var oprindelig tømrer, og havde således ikke de bedste forudsætninger for at drive landbrug. Noget af det første, han fore-

tager sig, er da også at skaffe sig en forvalter fra landbrugs-skolen i Lyngby. Og da denne forvalter, Jens Adolf Birch, snart efter giftede sig med en af døtrene, kan han vel næppe have modarbejdet sin husbond og svigerfader – og vel heller ikke have været årsagen til, at det gik mindre godt.

Selv om Ernst Bagge var en stiltfærdig mand, så har det måske nok smigret ham lidt at være en af sognets største mænd. Det førte en del selskabelighed med sig, og både Bagge og hans hustru var meget gæstfrie – måske mere end godt var. Men han havde også en anden interesse end sit landbrug. Allerede 1862 ser vi ham som medlem af Gladsaxe-Herlev sogneforstanderskab,⁷³ hvor han er medlem, til det ophæves. Her har han gang på gang måttet bide skeer med den iltre og opfarende proprietær Rudolph Larshoff på Kongsvillie. Der er tillagt de to herrer følgende, stadig tilbagevendende, replikker: Larshoff: »Jeg siger – jeg siger!« Bagge: »Jeg mener – jeg mener!«⁷⁴

Bagge havde et meget elskværdigt og vindende væsen, der snart gjorde ham uhyre afholdt. Da sognerådene blev oprettet ved landkommunalloven af 6. juli 1867, bliver han den første sognerådsformand, et tillidshverv, som han beklæder, indtil han i december 1873 må trække sig tilbage på grund af sygdom.⁷⁵

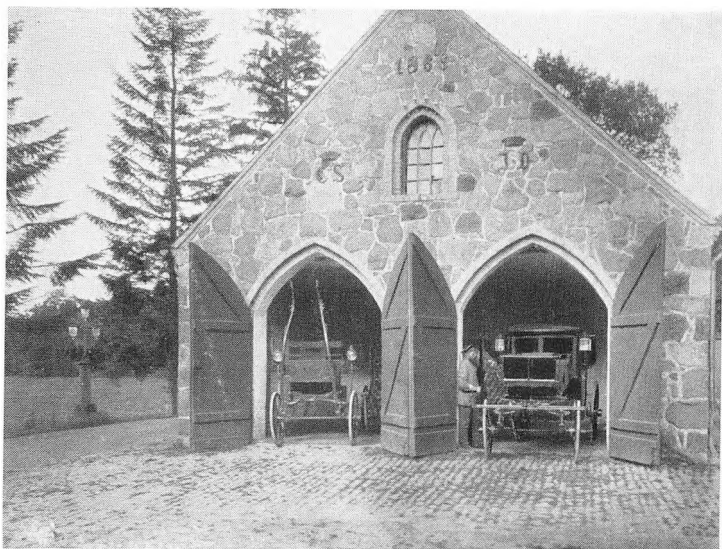
Imidlertid gik det kun meget mådeligt på Højgården. Til trods for, at Bagge gjorde ejendommen betydelig mere rentabel ved først at sælge de 68 td. land fredskov til staten⁷⁶ og derefter Aldershvile, således at Højgården nu blev et rent landbrug på ca. 177 td. land – så hjalp det alligevel ikke. Måske har den gigtskygdom, som år efter år forværres, gjort sit til, at økonomien blev dårligere og dårligere. I den sidste halve snes år måtte han køres og bæres omkring. Ernst Bagge døde 23. januar 1882, knapt 65 år gammel. Efter hans død, viste det sig, at han havde optaget så store lån, at det var umuligt for arvingerne at fortsætte.

Proprietær Claus Jensen fra Tjørnegården i Gentofte fik udlægsskøde læst på Højgården den 16. maj 1885.⁷⁷

8. Slottet Aldershvile⁷⁸

Den 22. februar 1866 fik Aldershvile sin tredie adelige ejer. Det var baron Christian Herman Stampe, som var født på Nysø 29. juni 1831, søn af lensbaron Henrik Stampe, anden besidder af baroniet »Stampenborg« (Nysø og Jungshoved). Christian Stampe fik militæruddannelse og tog tjeneste i det kejserlige, kongelige østrigske dragonregiment som officer i fyrst Windischgrätz-regiment. Han tog sin afsked 1861 og ægtede 1865 i Prag grevinde Isabella Maria Franziska Deym, friherreinde von Stritzetz, Böhmen. Parret tog straks ophold på Aldershvile, der i skødet, læst 19. december 1866, for første gang benævnes som slot. Købesummen var 25.000 rdl. og den tilhørende park ca. 56 td. land.

I baron Stampes tid, særligt de første år, er der foretaget en del restaureringer. Stensætningen om den lille idylliske kilde, som endnu findes i et hjørne af engen nedenfor Haraldsgave, helt ovre ved Kurstien, skal skyldes Stampe. Materialet, også den smukke marmorkumme, der er formet som en muslingeskal, skal stamme fra Hørsholm Slot, som i sin tid har afgivet så meget inventar og byggemateriale til ejendomme rundt om i Nordsjælland. – Der har naturligvis gået rygter om, at kilden skulle være undergørende og helbredende. Men selv om det kun er fri folkelig fantasi, så er det en kendsgerning, at folk kom langvejs fra for at hente vand – fordi det var meget bedre end andre steder, hvilket måske er forklaring på proprietær Bagges bestemmelse i skødet: »Sålænge jeg ejer og besidder Højgård, er jeg berettiget til at hente det fornødne drikkevand i den kilde, der findes på det solgte«.⁷⁹

Den grevelige stald 1901, nu Vævergården.

Staldbygningen fik også en gennemgribende restaurati-
on. Årstallene 1866 på en af gavlene minder endnu om
denne begivenhed. Tidligere har samme gavl været prydet
med to friherrelignende kroner og bogstaverne C. S. og I.
D., der er forsvundet ved en senere ombygning til beboel-
seshus. Den kaldes nu »Vævergården« og har i en årrække
været beboet af revyforfatteren Mogens Dam og hans hu-
stru, skuespillerinden Else Colber. – Men om hestestalden
er der gået sagn. Den skal have været meget overdådigt
udstyret, selekammeret med alt det skinnende sølv har væ-
ret en fryd for øjet, men næppe for den, som skulle holde
glansen ved lige – spiltove, seletøjsknægte og træværket i
det hele taget var rigt udstyret med billedskærerarbejder.

Det er ellers meget sparsomme efterretninger, man har
fra Stampes tid på Aldershvile. Ved folketællingen 1870
bebor baronen og baronessen ejendommen med 7 tjeneste-
folk, samt en portner og gartner i den ejendom, som nu

kaldes »Stenhuset«, men som dengang og helt frem til branden i 1909 var Aldershviles portnerbolig. – Blandt meget gamle folk i Bagsværd⁸⁰ lever endnu mindet om baronesse Stampes godgørenhed. Således tillægges oprettelsen af asylet hende. Det kan i alt fald ikke være rigtigt, da det er oprettet 1862,⁸¹ fire år før baronessen kom til Bagsværd, men hun kan jo have skænket gaver til asylet.

I øvrigt blev ægteskabet ikke lykkeligt. Det blev ikke ophævet, men baronessen rejste til Böhmen, og baronen tog ophold i Italien, han døde i Florens 22. februar 1897.

Stenhuset blev lejet ud til en forpagter, der som en del af afgiften skulle føre tilsyn med, og to gange årlig lufte ud i det ubeboede »slot«. Forpagteren ernærede sig væsentlig ved gartneri, men havde også en stor fåreflok, der strejfede om i den store park.

Senere blev »slottet« lejet ud til sommerbolig. Omkring 1890 beboedes det af Jacob Christopher Lembcke, der er kendt som medstifter af »Foreningen til Dyrenes Beskyttelse« og dens mangeårige formand. På folketællingskemaet opgiver han sig som justitsråd og afgået embedsmand.

9. Grosserer Olaf Schythe

Stort andet end et intermezzo kan man vist næppe kalde dette ejerskab. Grosserer Schythe, Hollændervej 3, der får læst skøde fra baron Stampes dødsbo den 6. oktober 1897 (købesum 78.000 kr.)⁸² har sikkert ikke haft til hensigt selv at bebo ejendommen, da han jo det samme efterår indleder forhandlinger med direktør Kühle.

10. Torneroseslottet

Selv om hovedbygningen ikke direkte forfaldt i disse år, så led den naturligvis under at være lejet ud i kortere og

Aldershvile hovedbygning, havesiden 1899.

længere perioder. At vedligeholde parken kunne der slet ikke være tale om, den groede mere og mere til og kom efterhånden til at ligne en torneroseidyl. Det var i alt fald direktør Kühles opfattelse, da han på en søndagsridetur i efteråret 1897 opdagede herligheden. Han blev aldeles betaget og smittede familien med sin begejstring. Og da ejendommen var til salg, gik købet allerede i orden den 5. februar 1898. I skødet, som er læst 9. marts, er købesummen fastsat til 90.000 kr.⁸³

*Søren Anton van der Aa Kühle*⁸⁴ (1849–1906) stammede fra en gammel adelig officersslægt, der via Sverige er indvandret til Danmark fra Bremen for halvtredie hundrede år siden. Hans far var oberst Seyer Kühle. Efter sit ophold på Sorø Akademi fik Kühle, som slægtens tidligere medlemmer, sin videre uddannelse på officersskolen og blev 19 år gammel sekondløjtnant. I Helsingør, hvor han gjorde tjeneste på Kronborg, forlovede han sig med brygger Carl Wibroes datter. Svigerfaderen rådede ham til at

lære bryggerhåndværket. Han fulgte rådet og blev, efter endt uddannelse, bestyrer af »Rabeshaves bryggeri«. Herfra blev han 1879 hentet til Gl. Carlsberg, hvor den gamle brygger J. C. Jacobsen meget hurtigt fik tillid til ham. Allerede 1881 blev han »driftsbestyrer, under navn af direktør«. ⁸⁵ Efter J. C. Jacobsens død 1887 overtog han stillingen som bryggeridirektør, som var ham sikret gennem den i note 104 omtalte kontrakt, senere blev han udnævnt til overdirektør.

I teknisk henseende er Kühles navn knyttet til det store gærrendyrkningsapparat, som han og professor Emil Chr. Hansen fremstillede i 1885, og som Emil Chr. Hansen tilskriver Kühle den hovedsagelige del af æren for. ⁸⁶ Det er også Kühles indsats, at Gammel og Ny Carlsberg blev sluttet sammen. Han var »fremfor nogen den mand, som forstod at føre J. C. Jacobsens testamente ud i livet, således at Carlsbergfondet kunne opnå den størst mulige konsolidering i fremtiden til gavn for det danske samfund«. ⁸⁷

Det var med tanken på sit otium, at Kühle købte Aldershvile. Han var ikke særlig stærk og tænkte meget på at trække sig tilbage for, sammen med sin familie, at nyde tilværelsen og måske genvinde helbredet på det skønne landsted med de herlige omgivelser. Hovedbygningen blev restaureret, arkitekten Thorvald Bindesbøll tegnede en del møbler, som kom til at passe godt ind i de smukke rum. Den forsømte park kom under en kyndig gartners nænsomme hænder, de tilgroede afvandingskanaler blev rensed op. På utrolig kort tid forandredes torneroseslottet til en landskabelig perle med al den komfort, tidens rigfolk kunne skaffe sig. Foreløbig nød familien sommerens glæder herude, og Kühle drømte hver morgen, på sin ridetur til Carlsberg, om det herlige liv, som ventede ham, når han om kort tid trak sig tilbage.

Men det blev kun ved drømmen. Carlsberg ville ikke give slip på ham. Det var netop ved den tid, hvor der før-

tes forhandlinger om sammenslutningen af de to bryggerier. Og for at få Kühle til at blive tilbød direktionen at bygge ham en bolig, der i et og alt svarede til hans kære Aldershvile. Det var et storslået tilbud. Dertil kom, at børnene plagede for at tilbringe somrene ved stranden – og endelig »grevinden«s ihærdige stormløb mod Aldershvile. Kühle havde ofret mange penge på istandsættelse, og det har vel spillet ind, at han kunne få sine udgifter dækkede og endda tjene en pæn lille sum. – Han lod sig friste og skilte sig fra ejendommen, hvad familien, da Kühle døde få år senere angrede meget.

Rigsgravinde Angelica Sponneck, f. Pierri, 1901

11. Enkefrue Angelica Maria Anna Goertz, f. Pierri

får 16. januar 1901 tinglyst skøde på sit eftertragede »slot«. Købekontrakten er oprettet 18. oktober 1900. Købesummen er 165.000 kr., som udbetales kontant, hvorfor sælgeren er forpligtet til at indløse alle hæftelser på ejendommen.⁸⁸ Ved folketællingen 1. februar 1901 er hun allerede opført med 4 tjenestefolk. Den senere »Grevinde af Bagsværd« rykkede ind.

IV. KAPITEL

*Grevinden af Bagsværd*⁸⁹

Den af Aldershviles ejere, der lever stærkest i erindringen, og som, uden at have indlagt sig særlige fortjenester, en tid var kendt af næsten hele København og den nærmeste omegn på grund af sit eventyrlige liv, er uden tvivl ejendommens sidste beboer: »Grevinden af Bagsværd«, et navn, det muntre, sorgløse og letsindige København med sit sædvanlige lune og ironi havde givet hende, men som hun selv var meget stolt af og tog uhyre alvorligt.

Der går de mest fantastiske historier om hendes eventyrlige liv, så fantastiske og makabre, at nogle af dem kun eger sig til at fortælles i meget hemningsløse og usnerpede kredse. Men *trods* de lidet opbyggelige historier, der er i omløb om »grevinden«, og hvoraf mange sikkert kun er »historier«, så er de, deres simpelhed *til trods*, alligevel med til at tegne et billede af en tragisk menneskeskæbne.

Det er fristende at sammenligne »grevinden«s liv med Grimms eventyr om »Konen i Muddergrøften«, men sammenligningen kommer alligevel til at halte lidt. »Grevinden« startede og endte ganske vist, billedlig talt, i muddergrøften. Men konen i Grimms eventyr var, foruden at have energi og stræben, også begærlig, beregnende og utilfreds. »Grevinden« havde nok både energi og stræben, men beregnende i ordets dårlige betydning var hun ikke. Hun har aldrig bevidst udnyttet noget menneske. Hun havde en glubende, næsten renæssanceagtig appetit på tilværelsen og tog livet, som det faldt, var glad med de glade og opmuntrede,

på sin måde, de sorgfulde. Og da skæbnen blev hende grim, tog hun selv konsekvensen uden at kny.

»Grevinden af Bagsværd« blev født 14. december 1870 som andet barn i ægteskabet mellem den italienske stukkatør og musiker Julius Theodor Pierri og hans danskfødte hustru, Johanne Caroline Petersen. I dåben fik hun navnet Angelica Marie Anna og blev allerede forældreløs i treårsalderen. Faderen døde af tuberkulose, og moderen må åbenbart have tænkt mere på sin egen behagelighed end på sine børns fremtid. Allerede inden manden var kommet i jorden, havde hun modtaget et ægteskabstilbud, der dog ikke omfattede børnene. Dem ville den fynske stationsforstander, der var hendes bejler, ikke vide af. Om det var den store kærlighed eller udsigten til en sorgfri tilværelse for sig selv, som fik hende til at skille sig ved sine børn, ved man ikke. Men på faderens begravelsesdag blev de begge bortadopteret. Den to år ældre broder Alfons kom i huset hos en politibetjent på Frederiksberg. Han blev læge og rejste til Amerika, hvor han nylig er død. Den treårige Angelica blev adopteret af restauratør van der Brügge i Blågårdsgade.

Restauratør er et rummeligt begreb, og van der Brügge hørte til de mindre, hans forretning var en beskeden, men sikkert indbringende mælketoddy-kælder. Van der Brügges var et par gode og elskelige mennesker, som tog sig kærligt af den lille forældreløse pige. Hun har kun gode minder om sin barndom og første ungdom. Hun begyndte hurtigt at gøre nytte for sig, både i beværtningens serveringslokale og i køkkenet. Alle, som husker disse små »forretninger«, ved, at det var i de tidlige morgentimer, søgningen var størst. De små »genstande«, »runde« og »spidse« stod skænket i lange rækker på zinkdisken. Kunderne, der hovedsagelig var håndværkere og arbejdsfolk, tumlede, endnu kun halv-vågne, ned ad kældertrinene og hen til disken, hvor de smed de fire eller otte øre, som henholdsvis en »rund« og en »spids« kostede, på zinkpladen, greb et glas og skyllede ind-

holdet ned i en slurk, hvorefter de, formodentlig lidt mere vågne, tumlede videre til dagens gerning.

Angelica havde meget tidlig ærgerrighed efter at blive til noget. Hun var ikke alene flink i skolen, men hver morgen, et par timer før hun skulle begynde sine pligter, stod hun op og satte sig, ved et stearinlys, til at brodere Hedebo og Hardanger. Pengene, som disse broderier indbragte hende, købte hun smukke klæder for. Hun skal på denne tid have sagt:⁹⁰ »Når jeg bliver stor, skal jeg køre i karet med hvide heste og bo i et slot!« Det er naturligvis en drøm, som alle fattige børn endnu har – slottet er jo symbolet på at have det godt! Men sådanne drømmeprofetier bliver jo kun bemærket, når de går i opfyldelse.

Allerede i femtenårsalderen var Angelica en fuldt udviklet og meget charmerende pige, med runde former som tidens kvindeideal yndede, og øvede naturligvis, kvik og munter som hun var, stor tiltrækning på mælketoddykælders klientel. Pappa Brügge var sikkert ikke ked af den øgede omsætning. Men da det viste sig, at den små Angelica på ingen måde var uimodtagelig for mandlig hyldest, begyndte mamma Brügge at blive lidt ængstelig for pigens moral. Angelica lovede bod og bedring, men det var glemt, så snart en ny tilbeder begyndte at kurtisere hende. Da det var umuligt for plejeforældrene at holde styr på det kåde pigebarn, satte fru van der Brügge igennem, at Angelica kom ud på landet, i friskere og renere luft. – Kan man for-tænke den gode værtshuskone i, at hun troede den hellige grav og Angelicas dyd vel forvaret i en jysk præstegård?

Men skæbnens karrusel havde allerede grebet den tyve-årige!

Hos plejeforældrene havde hun truffet den unge grev Sponneck og i al stilhed forlovet sig med ham. Og på den tid, det var bestemt, at hun skulle lære husholdning i den jyske præstegård, havde forholdet fået følger. Men Angelica var hverken sønderknust eller angerfuld af den grund.

Ingen kunne se på hende, at hun skulle have et barn. I dybeste hemmelighed fødte hun datteren Stella, satte hende i pleje og rejste til præstegården. Først halvandet år senere, da Angelica, som nygift, var på vej til Sydafrika, fik plejeforældrene kendskab til »fejltrinet«. Af en eller anden grund var der ikke betalt plejepenge for barnet, og en skønne dag blev den lille Stella afleveret til de betuttede bedsteforældre i Blågårdsgade!

Angelica tog præstefolkenes hjerter med storm; de hverken kunne eller ønskede at kue det muntre og livsglade pige-barn. Hun var måske nok lidt letsindig, men aldrig simpel eller vulgær. Hun spruttede simpelt hen af livsoverskud. Der gik da heller ikke lang tid, før en ny bejler lå for hendes fødder. Det var Arndt Burchardt, hvis fader var en velhavende lakfabrikant i Kolding.

Men den velgatede provinsmatador havde andre planer med sin søn. Han var dybt rystet over denne »mesalliance«. Han mobiliserede alle kræfter, som kunne tænkes at gøre den unge mand ked af pigen. Men alle forsøg havde naturligvis den modsatte virkning. Den unge Burchardt lukkede øjnene for enhver henstilling. Og i samme grad som forældrenes modstand voksede, øgedes forelskelsen. Han blev mere og mere betaget af sin smukke veninde, der gavmildt skænkede ham sit hjerte og sin favn til lise for de fortrædeligheder, han måtte udstå for hendes skyld. Han »lånte« af fabrikkens kasse for på standsmæssig måde at udtrykke sine følelser for sin hjertedame.

Det gik naturligvis kun til en tid. En dag blev det opdaget, og den unge elsker fik valget mellem en politianmeldelse eller gifte sig med pigen og forsvinde til Sydafrika, uden faderlig velsignelse! For Arndt Burchardt var det ingen straf at blive forvist. Blot han ikke skulle opgive sin søde Angelica, var han ligeglad, hvor han blev sendt hen. Umiddelbart inden afrejsen stod brylluppet, og øjenvidner beretter, at Angelica var den yndigste brud, man kunne tænke sig. Så

drog parret til Sydafrika for at grundlægge deres fremtid. Men det ser ud til, at deres kærlighed ikke tålte omplantning. Tilværelsen ude i det fremmede har nok været hårdere, end den unge Arndt havde drømt om. Den hellige flamme suktes hurtigt. Ægteskabet opløstes ved dom af 7. december 1894. Arndt Burchardt døde omkring 1900.⁹¹

Men længe inden den tid havde Angelica fra mælketoddykælderen i Blågårdsgade vakt furore som barpige i en af Johannesburgs mondæne restaurationer.

Johannesburg var dengang en ung by. De store guldfund i 1886 havde bragt den i søgelyset, alverdens eventyrere, spekulanter og andet »godtfolk« strømmede til. Formuer skabtes, og formuer tabtes. I denne gyldne stad vakte Angelicas nordiske skønhed opmærksomhed. Og da hun tillige var sorgløs og munter af sind og ikke svævede rundt i kysk utilnærmelighed, blev hun hurtigt hvirvlet ind i de velhavende eventyreres overdådige fester. Alle kappedes om den lyse piges gunst. Der var intet mærkeligt i, at der gik sagn om denne nordiske kvindes skønheds fortryllende charme, fordi hun også havde et rummeligt hjerte. – Der var altså alle mulige chancer for, at Angelica kunne have endt som glædespige i guldgraverbyen. – Men så standsede skæbnehjulet og trillede lykkens appelsin i hendes skød.

Angelica var en glad sjæl, der tog let og overfladisk på tilværelsen – muligvis som en reaktion ovenpå det mislykkede ægteskab. Hun elskede at se lystige mennesker. Men hun var på samme tid ikke blottet for dybere følelser. Det må derfor have smertet hende, at der midt i den store, flotte restaurations muntre sorgløshed aften efter aften sad en ensom, alvorlig mand. Gang på gang blev hendes interesse fanget ind af denne høje, lidt sammensunkne skikkelses ejendommelige dunkle spørgende, men gode øjne. Måske anede hun, at denne mand ville hende noget. Han vakte hendes nysgerrighed og sympati. – En dag slog hun sig, impulsiv som hun var, ned ved hans bord og forsøgte at opmuntre

ham. Men i stedet for en let overfladisk konversation, blev det til en lang og alvorlig samtale, hvor det var manden, som talte, og pigen, der lyttede.

På denne måde gjorde Angelica bekendtskab med den hovedrige hollandske diamantmineejer Adolf Goertz (uden dog at ane, hvor stor hans rigdom var). Han inviterede hende til frokost på sit hotel den næste dag.

Det er umuligt at sige, med hvilke følelser Angelica den følgende dag gik til denne frokost, kun anede hun, at denne mand ville hende andet end det, mænd i almindelighed ønskede af hende. Og noget almindeligt rendezvous blev det da heller ikke. Goertz havde besøg af sin læge. Det lille selskab gik til bords, og diamantmineejereren indledede konversationen med at fri!

Goertz havde forelsket sig alvorligt i Angelica. Han var menneskekender nok til at se, at hun ikke var nogen almindelig glædespige, men han var klar over, at hun var kommet ind på en farlig vej, der før eller senere måtte føre hende til bunds. Det ville han prøve at redde hende fra. Han gjorde sig ingen illusioner, om det ville lykkes, men hans forelskelse var så oprigtig, at han ville prøve at hjælpe hende. Skulle det mislykkes . . . ! Nå ja, hans skæbne var alligevel besejlet . . . ! Det var i alt fald et forsøg værd.

Der er ingen tvivl om, at Angelica blev overrasket ved dette frieri. Men hun blev også grebet af stundens alvor og hørte med stor undren på den blege alvorlige mands redegørelse. Han meddelte hende (vel nok med lidt vemod), at han var uhelbredelig angrebet af tuberkulose, og at han ikke havde mange år at leve i. Han slog afværgende ud med sin magre hånd, da Angelica ville protestere. Og et nik fra lægen gjorde hende forståeligt, at det var sandhed.

Men Goertz ville nyde disse år. Og for at få så stort udbytte som muligt af den tid, der endnu var ham beskåret, ønskede han at have en kvinde ved sin side. – Ville hun, Angelica, leve disse år sammen med ham? – Ja, som hans

hustru naturligvis! – Han forlangte ganske vist, at hun skulle leve for ham alene. Han vidste, det var et stort krav at stille til hende, når der ikke var kærlighed med – og det kunne han ikke forlange. Men hun måtte huske på, at de fleste ægteskaber (også dem, der blev indgået af kærlighed) meget hurtigt blev til vane. Det samliv, som han foreslog hende, ville have een fordel. – Nej, han ønskede ikke at imponere eller prale, men hun kunne være ganske overbevist om, at økonomisk tryghed gjorde det lettere for to mennesker at leve sammen. – Desuden var *han* forelsket i hende! – Hvis hun ville blive ham en trofast hustru, skulle hun ikke komme til at fortryde det!

Angelica overhørte aldeles, at dens sidste sætning indeholdt et løfte. Under samtalen var hun blevet mere og mere indtaget i den halvtredsårige mand. Han var høj, slank og havde et smukt ansigt med mørke, melankolske øjne. Den åbenhed, hvormed han lagde sine kort foran hende, skabte naturligvis også forøget sympati. Måske er hun tilmed blevet lidt rørt over, at skæbnen pludselig gav hende en opgave. Mange stemninger har sikkert forenet sig til den følelse, der uden tøven fik hende til at sige ja.

Straks efter brylluppet rejste Angelica til København og hentede sin datter. Den lille familie slog sig ned på Goertz' pragtfulde ejendom »Manor house« i St. James Wood park i London.

Angelica oplevede nu nogle af sine bedste år. Om hun blev virkelig forelsket i sin mand, er vanskeligt at afgøre, men det fortæller noget godt om hendes karakter, at deres ægteskab udviklede sig til et virkelig harmonisk samliv. Hvis Goertz havde levet nogle år længere, er der stor mulighed for, at han kunne have præget Angelica, så hendes liv var blevet anderledes, fordi hun i så høj grad respekterede hans fine kultur og menneskelighed. – Men, som allerede fortalt, var diamantmineejeren en mand, som var mærket af døden. Han tilbragte det meste af sin tid rundt om på

verdens bedste sanatorier og kursteder, hvorfor Angelicas opgave i lige så høj grad blev sygeplejerskens som hustruens. Hun fulgte ham trofast på hans rejser, der kun var et stakket forsøg på at fravryste døden nogle uger eller måneder. Hun støttede hans arm på ture i Schweiz' bjerge, hun fulgte ham til Johannesburg, når han skulle tilse sine diamantminer, hun sad trofast ved hans leje i det londonske palæ, når feberens rasede i hans krop, hun adspredte hans mørke tanker med sit lyse humør. Men hverken lægekunst, penge eller Angelicas kærlige omsorg kunne vriste byttet fra døden. En dag udåndede Goertz med sin hånd i Angelicas og et svagt, men lykkeligt smil på sine læber.

Da Goertz' testamente blev åbnet, huskede Angelica sætningen fra frieriet: »skulle hun ikke komme til at fortryde«. Hun havde vel forstået, at han ikke ville efterlade hende tomhændet, men at han, med undtagelse af en sum til datteren Stella havde gjort hende til sin eneste arving, kom som en fuldstændig, men behagelig, overraskelse, ikke mindst på grund af formuens størrelse. At Goertz var rig, havde hun naturligvis en forestilling om, men hvor rig han var, havde han aldrig fortalt hende. Hans familie var forbitrede og forsøgte at få testamentet omstødt. Men Goertz havde forudset dette, testamentet var uangribeligt, og Angelica arvede, foruden »Manor house« og dets kostbare indbo og kunstskatte, som i sig selv repræsenterede en kæmpeformue, en kontant sum på syv millioner danske kroner! Det kan vist godt siges, at det er en begivenhed, som næsten kan få eventyrdigterne til at blegne.

1897 vendte hun tilbage til Danmark på luksusklassen med tjenerne og kammerpiger, som det anstod sig en virkelig fornem dame. – Og fornem det var Angelica fra mælketoddykælderen i Blågårdsgade blevet. Hun lejede sig en suite på et af hovedstadens fornemste hoteller og begyndte at se sig om efter en passende bolig.

Den smukke unge millionærenke tændte hurtigt en masse

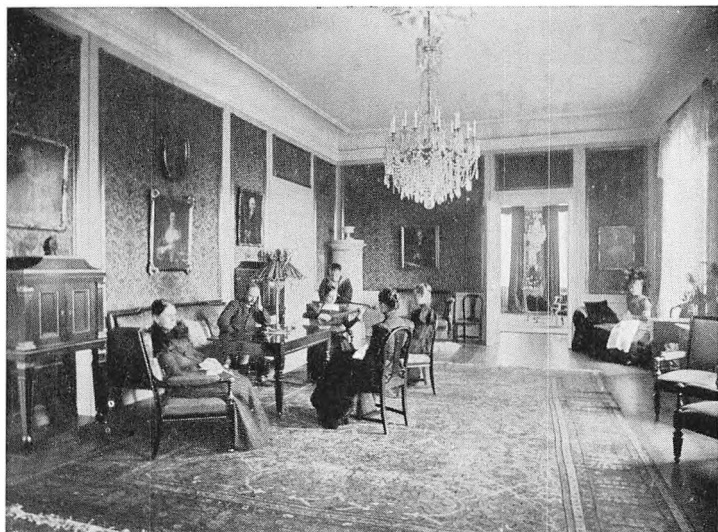
hjerter i brand. Som møl svirrede bejlerne om hendes strålende lys – »forgyldningen« – eller hendes egen charmerende skønhed! Angelica var jo ikke nogen tungsindig natur, hun lagde hurtig sorgen og befandt sig glimrende som det tilbedelsesværdige midtpunkt, mændene lå i støvet – og gjorde dumheder – for. Men hun kårede sig dog hurtig en ven, med hvem hun blev officielt forlovet. Det var den unge Aug. Bagge, der senere blev direktør i Gyldendal.

På en af deres mange udflugter i Københavns omegn kom de nyforlovede også til Bagsværd. De forelskede sig straks i Aldershvile, hvor Aug. Bagge som barn ofte havde været på ferie hos en slægtning. Hos Angelica var der aldrig langt fra tanke til handling. Et ønske var for hende det samme som allerede at eje tingene. De aflagde derfor øjeblikkelig visit hos den daværende ejer. Men direktør van der Aa Kühle var ikke særlig begejstret over at få familiens søndagsfred forstyrret. Han modtog dem temmelig reserveret. Det forhindrede dog ikke Angelica i at blive vildt begejstret for den skønne ejendom. Uden at lade sig mærke med familien Kühles kølighed slog hun sig ned ved kaffebordet på terrassen og begyndte at byde på ejendommen i den sikre overbevisning, at bare hun bød tilstrækkeligt, ville den nok blive hendes. Men i stedet for at svare forlod hr. Kühle kaffebordet.⁹²

Allerede dagen efter fik Kühle besøg af bogtrykker Bagge på sit kontor inde på Carlsberg. Hr. Bagge gjorde undskyldning for sin forlovedes pågående optræden, men fremsatte samtidig et nyt tilbud om køb af Aldershvile, der dog heller ikke førte til noget positivt resultat.

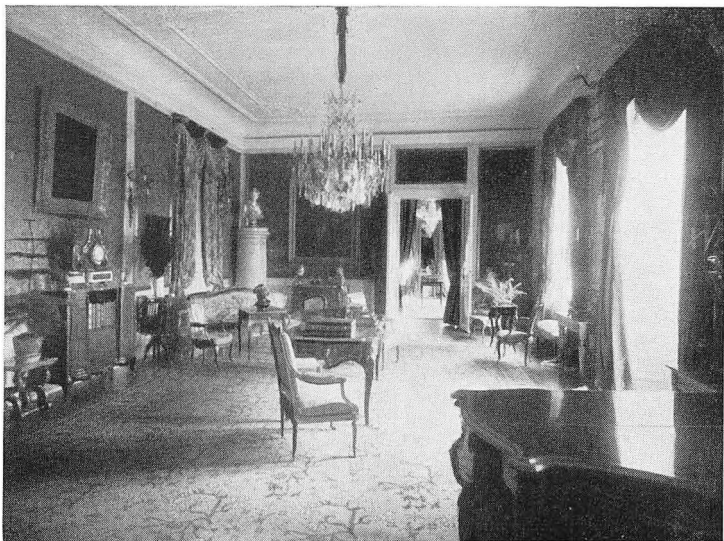
Men Angelica skulle jo blive ejer af det smukke landsted i Bagsværd. Oplysningerne herom kan læses i afsnittet om van der Aa Kühle.

Nye folk, nye skikke! dette gamle ord kom også til at passe i dette tilfælde. Angelica havde ikke rejst den halve verden rundt med Adolf Goertz med lukkede øjne. Hun

Havesalen i direktør Kühles tid.

havde bevæget sig i cirkler, hvor man forstod at indrette sig behageligt. Der blev intet sparet for at gøre Aldershvile til en »standsmæssig« ramme om den nybagte millionøses tilværelse. Rygtet hvisker, og endda temmelig højt – at der blev ofret en million på indretningen af Aldershvile – og det lyver ikke ret meget. Angelica ønskede sig al den komfort, penge kunne skaffe hende, og da f. eks. elektrisk lys på den tid var et eventyrligt begreb i Bagsværd, ja så virkelig gjorde hun eventyret og byggede sit eget elektricitetsværk. – En dag stod »slottet«, som hun nu kaldte Aldershvile, (the castle of Bagsværd) færdigt. Den hvidpudsede facade lyste op i den skønne gamle park, og de blåsorte tegl glitrede i solen. Den smukke velproportionerede bygning var en fryd for øjet. Det var et eventyrslot at se til. Eventyrlig var også dets indre blevet. Hun havde en medfødt sans for skønhed og stil, og årene sammen med Goertz havde naturligvis udviklet hendes smag. Fra palæet i London kom en hel skibs-

Havesalen i Grevinden af Bagsværds tid.

ladning med kostbart indbo og kunstgenstande. Et vogntog af store flytteomnibusser kom fra Københavns havn og snoede sig tungt knirkende over Søborg bakke og ud gennem Bagsværd, en dagsrejse næsten. (Flytningen skal have kostet 18.000 kr.).⁹³ Og så begyndte indretningen. Hvor det passede i Angelicas smag, blev de skønne silketapeter, der skal have stammet helt fra Holmskiolds tid, bevaret. I andre værelser ophængtes kostbare gobeliner. På gulvene lå tæpper, som hver for sig repræsenterede ganske anstændige formuer. Det er fortalt, at det hele var et sammensurium, men det er ikke rigtigt. Hver stilart fik sit rum. Væggene dækkedes med berømte kunstneres lærreder, bl. a. Rembrandt. I hallen ophængtes en meget værdifuld sydafrikansk gevir- og våbensamling. Der blev indrettet bibliotek med mange sjældne bøger og originale Thorvaldsen-møbler.⁹⁴ rygesalon og billardværelse. Spisestuen blev et eventyr i vinrødt, hvidt og guld. Fruens boudoir var naturligvis indrettet

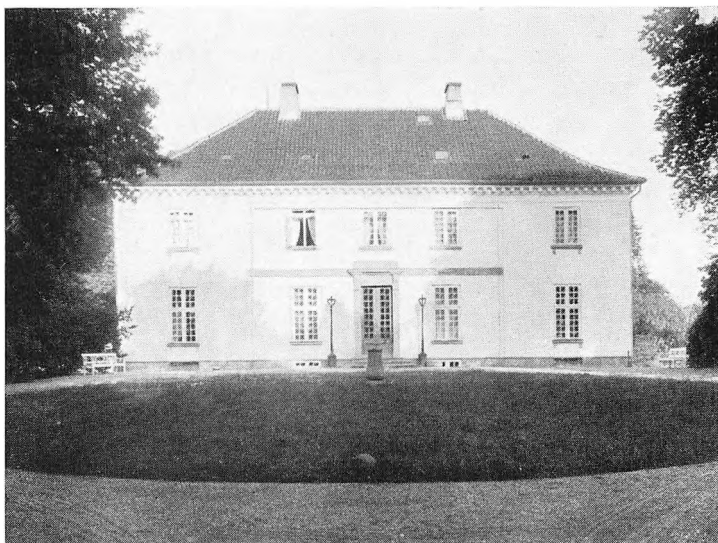
efter de bedste klassiske forbilleder, men dog også noget præget af tidens stil og modeluner. De tre loftskamre forvandlede til raffinerede luksuskahytter, der var en attraktion for gæsterne – og så videre – og så videre!

Medens alt dette stod på, var imidlertid forlovelsen med den unge bogtrykker gået over styr. Men Angelica havde travlt med at indrette sin fyrstelige bolig til at tage sig dette nær. Mænd var der nok af – ikke en håndfuld, men et landfuldt! Højere op på rangstigen, Angelica! Hun havde penge, hun havde et slot, og – hvorfor skjule en kendsgerning – *charme!* hvorfor så ikke få sig en virkelig slotsherre med en ordentlig titel? Og så kom hun i tanker om sin ungdomsven, sit barns fader. Vel var han ikke ligefrem hendes mandlige ideal, men var jo greve – tilmed rigsgreve!

Og naturligvis fik Angelica sit ønske opfyldt – det fik hun i en del år. Carl Valdemar Sponneck havde stadig en svaghed for Angelica, ingen overtalelse var nødvendig. Hun betalte hans gæld og tog ham til ægte!

Brylluppet stod den 1. juni 1901 i Søllerød kirke,⁵ og parret holdt deres indtog på Aldershvile gennem en blomstersmykket æresport. Hele Bagsværd var på benene for at modtage det grevelige ægtepar, skolebørnene, i deres stiveste puds, overrakte bruden en stor buket blomster. Angelica fra Blågårdsgade antog navnet Ange, rigsgrevinde af Sponneck og fik, som hun higede efter, sin plads i adelsårbogen.⁶ Datteren Stella blev hentet hjem fra det fornemme udenlandske pigeinstitut og indsat i sin værdighed som komtesse.

Fra det øjeblik, den forhenværende værtshusholderdatter satte den nitakkede grevekrone over sit navn, indrettede hun sig på at gøre sin tilværelse så kostbar og eksklusiv som mulig. Den tidligere så usnerpede Angelica fik honnette ambitioner. – Mellem København og Lyngby havde hun sin private salonvogn indkøbet og med det grevelige våbenskjold på dørene! Hun gav store selskaber og stilfulde ban-

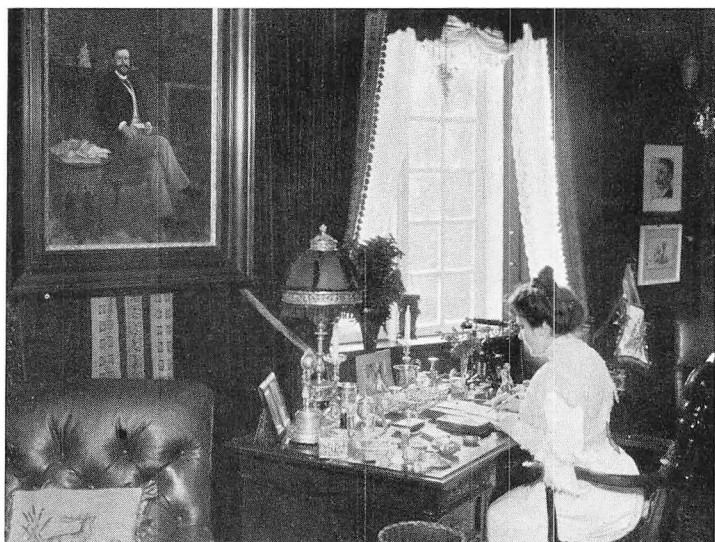

Aldershviles hovedbygning, hovdindgangen 1901.

ketter. Ved hjælp af de sydafrikanske millioner, som hun rundhåndet øste ud af, lykkedes det hende at vinde indpas i det københavnske selskab. Men det irriterede hende en del, at hendes gemal, sin adelige afstamning til trods, hverken ønskede eller formåede at præsidere ved disse fester med den anstand, som hun mente, der tilkom en greve. Men Sponneck, der var en lille jovial mand, havde ingen »grevelige« fornemmelser; han fandt sig bedre tilpas mellem jævne folk end i de højere cirkler. Følgende lille historie er meget karakteristisk for både greven og »grevinden«:

Til en tjenestepige, der jævnt og ligefrem titulerede sin frue: »fru grevinde« gav Sponneck følgende gode råd: »Hvis De vil beholde Deres plads hos min kone, så må De endelig huske at tiltale hende: hendes nåde fru grevinden – sådan kan hun bedst lide det«. Så klappede han pigen venligt på skulderen og sluttede: »Men jeg hedder Carl Valdemar!«⁹⁷

Angelica kunne i længden ikke nøjes med den hyldest, ravnekrogen Danmark kunne give hende. Hun var vant til større forhold. – Var hun ikke smuk? Var hun ikke grevinde? Og var hun ikke en af landets rigeste damer? Men nød hun en position, som stod i forhold dertil? – Nej! Altså bort fra ravnekrogen, hvor der jo alligevel hviskedes. I det store udland beskæftigede man sig heldigvis mere med hen-

Grevinden ved skrivebordet, på væggen til venstre maleri af Adolf Goertz.

des forgyldte nutid end med den dunkle fortid. Derude gjaldt først og fremmest een værdimåler: *penge!* og dem manglede »grevinden« ikke – endnu!

Det grevelige ægteskab blev ophævet, på grund af grevens lidt for »folkelige« vaner. Han fik en »erstatning« og rejste til Sydamerika, hvor han grundlagde en virksomhed. Han døde i London under den 2. verdenskrig. At Angelica herved slog en menneskeskæbne i stykker, har hun sikkert

ikke været klar over, hun havde nok intuition, men psykolog var hun ikke.

Angelica forlagde sin residens til London, hvorfra hun foretog udflugter og lystrejser til det mondæne Europa; luksusrejser til Østen, vinterferier i Alperne og lidt hyggelig pirring ved rouletter og spilleborde i Monte Carlo (for spiller var hun ikke). Overalt opførte hun sig meget excentrisk. Skulle hun i teatret, var det ofte i den kongelige loge. I England kunne privatpersoner, for en fantastisk høj pris, leje denne fornemme tilskuerplads, hvis hoffet ikke senest tre timer før forestillingen havde meddelt, at den ville blive benyttet. »Grevinden« nød det øjeblik, når hun trådte ind i logen, og alle teatrets øjne og kikkerter rettedes mod hende. Hun var den første, som kørte i opvarmet vogn, og vakte en vinter i London opsigt for dette påfund, som dog må siges at være mere praktisk end excentrisk. At hun lejede et af de bedste vinduer og derfra overværede det strålende skuespil, som udfoldede sig under dronning Victorias 60-årige regeringsjubilæum, var naturligvis kun en selvfølgelighed.

Angelica var tidens kvindeideal, hun var velskabt med runde former og et stort gyldent hår, som indrammede hendes charmerende smil, der måtte betage alle. Selv om hun ikke havde fået nogen særlig uddannelse, var hun både begavet og havde tæft for at opføre sig og blive midtpunkt i ethvert selskab. Hun havde, hvad vi i vore dage kalder »sex«. I London åbnede alle døre sig for den hovedrige »grevinde« med det strålende humør og det elegante vid. Hun blev en velkommen gæst i det fornemste selskab og gjorde her bekendtskab med den højt ansete og meget velhavende kunsthändler Gustav Mayer. Fra kunsthändlerens side blev det »kærlighed ved første blik«. Og Angelica må åbenbart have fundet ham sympatisk, for kort tid efter indgik hun med ham sit fjerde ægteskab.

Som Gustav Mayers hustru steg »grevinden« nu så højt på den selskabelige rangstige, som hun i alt fald ikke havde

drømt om. – Hun blev indført i det højeste engelske aristokrati, var weekend-gæst på berømte gamle herresæder og historiske slotte. Hun var selv værtinde ved fashionable fester. Berømte kunstnere, statsmænd, aristokrater og pengefyrster var gæster ved hendes bord, for Gustav Mayer var en mand med meget stor indflydelse. Holger Drachmann og Herman Bang har besøgt hende i London og har muligvis ved hendes bord gjort bekendtskab med en mr. Clemens, som for øvrigt er bedre kendt under sit pseudonym Mark Twain. – Et liv i rigdom, skønhed og social anseelse var nu blevet hendes, barnedrømmene fra Blågårdsgade var blevet virkelighed. – Og dog var højdepunktet ikke nået. – Det kom, da hun blev præsenteret ved det engelske hof!

Det var en begivenhed, som nok kunne tage vejret, selv fra Angelica. Men ikke for alt i verden ville hun gå glip af denne kongelige begunstiggelse, selv om det engelske hof var verdens mest traditionsbundne og etiketten meget streng, netop derfor ikke! Hun tog informationer i, hvordan hun skulle gå og gebærde sig ved hove, fik et specielt kursus i at neje. Hver dag, gennem tre uger, fik hun timer i, hvordan hun skulle bevæge sig i en kjole med 20 alen slæb og aflevere det foreskrevne dybe kniks dadelfrit – men dette var jo i sig selv en kostelig adspredelse, Angelica morede sig glimrende. Dette kursus i hofetikette var ikke noget, Angelica specielt måtte tage. Det var nødvendigt for alle, som skulle forestilles ved hoffet. – Så oprandt den store dag; iført en kjole og juveler, der havde kostet mere end 100.000 kroner, blev »the countess of Sponneck-Mayer« forestillet for det engelske imperiums overhovede, Edvard VII's gemalinde, Christian IX's »smukke«⁹⁸ datter, dronning Alexandria. – Med utrættelig energi, med klogskab, og ikke mindst med sin charme havde Angelica bevidst stræbt mod den højest mulige position – og nået den.

Rig som en Rotschild, et eventyrslot, et palæ i det engelske imperiums hovedstad, en grevetitel og præsenteret ved

verdens fornemste hof —! hvad kunne en fattig pige fra en københavnsk sidegade mere drømme om? Jo, der var een ting, som hverken rigdom, skønhed eller høj anseelse havde givet eller kunne give hende! Endnu var hendes hjerte ikke erobret. Ganske vist havde hun kendt mange mænd og aldrig været karrig overfor sine elskere. Måske var hun letsindig, måske fordærvet, måske havde hun bare taget fejl af kærlighed og erotik. — Men endnu havde hun ikke truffet den eneste ene, der kunne forjage den higende uro og nagende længsel, der snørede sig om hendes sind. Hun, der selv havde skænket glæde til så mange, skulle hun aldrig opnå den lykke selv at elske?

Jo, også det brændende ønske skulle hun få opfyldt.

På en væddeløbsbane tabte hun sit hjerte. Vinderen blev gentleman-rytteren mr. William Evans, en høj, slank og sportstrænet fyr, flottere af udseende end af karakter, en chancerytter og eventyrer. — Men kærligheden går jo sine egne veje!

Imidlertid kunne hun ikke komme uden om den kendsgerning, at hun var gift med Mayer. De stod netop i begreb med at rejse til Danmark for at påbegynde en udstykning på en del af Aldershviles jorder. Da hun af en eller anden grund ikke ønskede at ophæve ægteskabet, men alligevel ikke ville undvære sit hjertes udkårede, satte hun, ved hjælp af en intrige, igennem, at mr. Evans og en ven til ham fulgte med til Danmark som Mayers gæster (for Evans ejede ikke andet end sit glatte ansigt).

Ved sit giftermål med kunsthandleren havde »grevinden« ladet det meste af inventaret på Aldershvile fragte til London. »Slottet« var altså ikke beboeligt, men heldigvis var Bagsværd kro nyrestaureret og i stand til at huse fornemme gæster. Her tog selskabet ind, og her udspilledes den dramatiske begivenhed, som er gået over i Bagsværds historie under navnet »slaget på Bagsværd kro«.

Kunsthandler Mayer, der var meget forelsket i sin kone,

blev hurtig klar over, at der var »noget« på færde. Påfaldende ofte havde »grevinden« migræne, og lige så ofte tilbød den galante mr. Evans at være hendes opvartende kavalier. Mayer måtte, med stadig voksende uro, slide sig gennem opmålinger og udstykningsprojekter. – Men da det ingen ende ville tage med »grevinden«s »migræne«, begyndte skinsygen at ulme, og han besluttede at finde ud af, hvad der egentlig var galt. Han gav sig til at udspionere sin kone.

Og en nat fandt han mr. Evans i »grevinden«s sovegemak! Der var ikke noget at tage fejl af, mr. Evans var i natdragt. Mayer var for opbragt til at kunne beherske sig. Han greb en bordlampe for at knalde den i hovedet på sin rival. Men »grevinden«, der så sin elskede i fare, sprang imellem. Lampen ramte hende i hovedet; med et skrig styrtede hun blødende om på sengen. Derefter kastede mr. Evans sig over Mayer. Det var en let sag for den store, sportstrænede fyr at slå den 50-årige, lidt spinkle kunsthändler i gulvet. Men det nøjedes han ikke med; han kastede sig over den bedragne ægtemand og klemte sine hænder fast om sit offers hals. – Det er ikke godt at vide, hvordan »slaget« ville være endt, hvis ikke datteren var blevet vækket af »grevinden«s skrig og ilede sin mor til undsætning.

Tidlig næste morgen så Bagsværd-borgerne dramaets hovedpersoner drage til København, gentleman-rytteren, »grevinden«, datteren og mr. Mayer, alle stærkt forbundne og med tillukkede ansigter.

Her skal indskydes en lille anekdote, der er typisk for det danske lune.

»Grevinden« havde altid kun danske tjenestefolk. Da hun havde giftet sig med Mayer og af den grund skulle udvide tjenerstaben, annoncerede hun efter folk gennem københavnske aviser og underskrev sig: »Rigsgrevinde Ange Sponneck (Mayer)«.

Denne parentes om Mayer morede Bagsværdborgerne sig

meget over. Og da Mayer morgenen efter »slaget« på kroen, lidt slukøret drog til København, var man skadefro nok til at pege fingre og mene, at han virkelig lignede en parentes.⁹⁹

I København fortsattes forhandlingerne mellem de stridende parter – ad telegrafisk vej! »Grevinden« fik tilbud om, at »alt skulle være glemt og tilgivet, hvis hun ville afskedige sin elsker«. Men hun smilede forelsket til den smarte »chance-rytter«, rev telegrammet midt over og sagde med dyb og inderlig glæde: »No my darling – now it's us.« – Gustav Mayer drog til London, »grevinden« sendte bud efter sine møbler, – »gentleman«-rytteren havde vundet femte løb!

Da skilsmissen var i orden, Aldershvile atter indrettet standsmæssigt, giftede Angelica sig for femte gang – men denne gang med en mand, hun elskede. De blev viet i London (datoen kendes ikke, men ægtepagt er oprettet 24. februar 1909), og skønt bruden var femten år ældre end brudgommen, kunne det endnu med rette siges, at hun var yndig. Sammen med brudeparret holdt en flok små raffinerede luksushunde deres indtog på Aldershvile. – Et af »grevinden«s små excentriske påfund.

Endnu havde Angelica en god del af sin store formue i behold, mere end nok til en sorgløs og forfinet tilværelse, for renterne alene. Selv hvis kapitalen var blevet anbragt til anstændige renter, ville hun have haft ca. 200.000 kroner i årpenge. – Men der var een ting, som »grevinden« ikke var, nemlig fornuftig! Hun har efter al sandsynlighed ikke haft den ringeste forstand på penge, men troet, at hendes kasse var utømmelig, at hendes rigdom ville vare evigt. Uden tvivl har hun haft både dårlige og samvittighedsløse rådgivere, som har sørget for at mele deres egen kage. I det følgende par år brugte hun fire millioner kroner. Det er ikke småsummer, som er franarret hende.

Nu havde hun fået en mand, som hun elskede af hele sit

store hjerte. Skønt 8. lord til det højskotske grevskab »Davenhill«, ¹⁰⁰ kunne han, som yngste søn, end ikke skænke Angelica en ny grevetitel. Men hvad betød det? – Intet!

Nu havde hun kun een ambition; at leve lykkeligt til sine dages ende med denne mand. Og med fuldkommen respektløshed for omkostningerne sparede hun intet for at opfylde det mindste af hans ønsker – eller hvad hun troede var hans ønsker. Hun troede sig elsket i samme grad, som hun selv elskede, og ville tage sig ud for ham i strålende omgivelser, derfor foranstaltede hun en uendelig række fester, den ene mere strålende og overdådig end den anden. De hvirvledes ind i en selskabelighed, som savnede sammenligning, og som overgik alt, hvad datidens København kunne drømme om. Hemningsløst ødslede hun sine penge ud til alle sider og ofrede store summer for at figurere ved bazarer og velgørenhedsfester. Mange mennesker, også folk med anseelse, blev hendes »venner« i disse år. Hun blev kendt af hele København og det halve land, og var lykkelig! De lokale honoratiories i Bagsværd mødte op med redeligt sind og oprigtig glæde, når de fik indbydelse, og »grevinden« frydede sig over deres umiddelbare hyldest.

Men hun ville også have »hof« på sit smukke »slot«, og det egnede de gode Bagsværdborgere sig ikke til. Dertil kom, at Evans ikke havde de samme interesser som sin frue – han dyrkede sine passioner, og Angelica fulgte ham villigt. Han interesserede sig for væddeløbsheste, og hun forærede ham en hel stald! Selv om hun foragtede grov smiger, var hun ikke kritisk, når det drejede sig om Evans og hans venner. På den måde voksede efterhånden en skare tvivlsomme personer op omkring hende. De kærede hende villig som deres dronning, fordi hun uden smålighed skaffede dem en behagelig tilværelse. Festerne forandrede karakter, de blev ikke mindre kostbare, men det mondæne blev erstattet af det raffinerede og makabre. Det udartede mere og mere til vilde solderier. Måske ønskede hun ikke selv den udvikling,

men bordet havde fanget! Hun var stadig festernes dronning – og gled med.

Man kan ikke brænde sit lys i begge ender, uden at det brænder hurtigere ud. Angelica var underkastet den samme lov. Den megen og overdrevne »selskabelighed« tærede både på helbredet, skønheden og humøret. Når morgenteen bliver ombyttet med en stiv whisky, og man i dagens løb stadig må fylde på »lampen« for at være i form, står ens sol ikke længere i zenit.

Dertil skaffede Evans hende mange sorger og kvalfulde stunder, som måtte døves. Mr. Evans var absolut ikke nogen nobel person. Han udnyttede temmelig groft »grevinden«s forelskelse. Hun honorerede alle hans krav med den elskendes overbærenhed og i det forfængelige håb, at vinde det hjerte, hun så heftigt attråede. – Men enten kunne eller ville han ikke give hende den varme, hun længtes efter. Han tog mindre og mindre hensyn til hende. Der kunne ofte gå mange dage, hvor han ikke viste sig på »slottet«. Men selv om Angelica druknede sin sorg i whiskysjusser, der blev kraftigere og kraftigere, så brændte ilden stadig med uformindsket styrke i hendes bryst. Den tanke, at Evans kunne være hende utro, gjorde hende afsindig af sorg. Gang på gang kom det til store dramatiske opgør – med påfølgende anger og tilgivelse og nye opfyldte ønsker for den tilbedte. Hun tog føringen i den vidtløftige »selskabelighed«, orgierne blev mere animerede og sanseløse – men Angelica var endnu dronningen, og lod sig ikke stikke ud!

Det var midt under dette hektiske og forcerede liv at hendes tilværelse brændte ud i et ynkeligt drama. – Natten mellem 8. og 9. juni 1909 gik æventyrslottet op i luer, kun en rygende ruinhob blev tilbage af den tidligere glans og herlighed.

Men inden denne sørgelige og tragiske begivenhed berettes, skal forsøges en karakteristik af hende.

Det er sagt, at »grevinden« ikke øvede nogen rigtig god-

gørenhed mod virkelig fattige, at hun figurerede øverst på bidragslister og deltog i velgørenhedsbazarer hovedsagelig på grund af sit snobberi – for at blive omtalt og være midtpunkt. Men det hævdes fra anden side ikke at være rigtigt. Naturligvis havde hun intet mod at være midtpunkt – det var jo noget af hendes natur –, men hun var samtidig klar over, at det var de færreste penge, som kom virkelig fattige til gode ved den slags fester.

Selv om det naturligvis ikke kan kaldes godgørenhed i egentlig forstand, at hun rundhåndet hjalp mennesker af sin egen omgangskreds, så vidner det dog om et gavmildt hjerte. Selv om hun afskyede tiggerbreve og plump smiger, og sjældent gav, hvis hun mærkede, bønnen om hjælp mere var sykofanti end virkelig trang – så kunne det naturligvis ikke undgås, at samvittighedsløse øjentjenere og sleskere meget ofte franarrede hende betydelige summer. Der er sikkert på denne måde gået flere penge, end dem, som kom virkelig trængende til gode.

At hun ofte kunne finde på at forære selv ret sjældne og kostbare ting bort, udelukkende fordi der blev udtalt en stærk beundring for genstanden, var naturligvis kun excentriske luner. – Den slags kunne hun fortryde. – Og når hun, i godt eller overstadigt humør, kom ind på en tilfældig restauration, og pludselig indbød alle gæsterne til at drikke på hendes sundhed – og regning, var det selvfølgelig kun en udvendig gestus. Men hyldet blev hun, og har naturligvis på den måde efterladt sig mange lyse minder.

At hendes samfundssind ikke var særlig udviklet, vidner følgende historie om:

Vejen op til »lottet« var en privat vej, men der var gennem tiden vundet hævde på, at folk benyttede den, når de havde ærinde i skoven. Da »grevinden« overtog Aldershvile, forlangte hun, at kommunen skulle overtage vedligeholdelsen. Og da sognerådet ikke var interesseret i at læse flere byrder på skatteyderne, blev det afslået. Det følte

»grevinden« sig irriteret over, og som modtræk spærrede hun vejen med en bom. Det afstedkom naturligvis både berettiget og uberettiget harme. Byens ungdom tog »sagen« i sine hænder. Trods udsatte vagtposter blev spærringen gang på gang ødelagt. En gang blev spøgen drevet så vidt, at bommen blev savet af, transporteret op på Bagsværd station og forsynet med mærkeseddel til »grevinden«s residens i London.¹⁰¹ Om bommen nåede bestemmelsesstedet, melder historien intet om.

Vejstriden blev bilagt ved, at kommunen tvang »grevinden«, der ikke ville åbne vejen, til at anlægge en sti langs skellet af hendes ejendom, så folk på den måde kunne få adgang til skoven. Stien eksisterer endnu. Fra Bagsværd station til den nye Bagsværdvej hedder den Kurvej, og langs skellet til Hareskov Kuranstalt op til Skovallé hedder den Kurstien.

Om nedenstående er andet end en »historie«, må stå for meddelerens¹⁰² egen regning – men den kan være sand, den fortæller noget typisk om Angelicas karakter, derfor tages den med her.

Under et sygeleje blev »grevinden« daglig tilset af en yngre læge. Fra dag til dag mærkede »grevinden«, at lægen blev mere og mere tavs og indesluttet. Hun forstod, at der var noget, som trykkede ham. Hun begyndte at udfritte ham. »Hvad er der galt? – spyt bare ud!« »Jo,« lægen havde en meget generende veksler, som han ikke så udveje for at indløse. Med en lidt ligegyldig bevægelse løftede »grevinden« sin smukke runde arm og tog en nakkekam, besat med funklende stene, ud af sit hår. Med et underfundigt smil rakte hun kammen til lægen, der forbausset spurgte, hvad han skulle med den? »Hvor stor er vekslen?« spurgte »grevinden«. »To tusinde kroner,« svarede han. »Så tag De kammen med på Assistenshuset. Jeg tror sikkert, den kan hjælpe Dem. Og jeg skal ikke have noget regnskab!«

Men hun har virkelig hjulpet trængende mennesker.

De velgørenhedsfester, som afholdtes på Aldershvile til fordel for menighedshuset, asylet og sognets fattige, er i lige så høj grad kommet i stand, fordi hun havde virkelig trang til at lindre nød og en umiddelbar tilfredsstillelse ved at glæde andre som på grund af hendes behag i at være forgrundsfigur. Når man betænker, at hun blev fulgt til graven – ikke af de »venner«, som havde ombejlet og smigret hende i den gyldne tid, og modtaget eller franarret hende de virkelig store summer – men af ca. hundrede fattige gamle fra Bagsværd, må hun alligevel have haft hjertet på det rigtige sted.

Der blev også holdt julefester på Aldershvile, og foruden et æventyrligt traktement fik børnene også nyttige gaver; pigerne stof til kjoler og drengene matrostøj. Hun havde en egen glæde ved pludselig (helst så ubemærket som muligt) at overraske folk med pengegaver. Talrige er de tilfælde, hvor hun midt på en gade har stukket en tikroneseddel til en fattig kone eller mand. Skønheden tiltalte hende i så høj grad, at hun straks måtte udtrykke sin glæde. Var det et smukt, men fattigt barn, blev det naturligvis en pengegave. Der skal have været noget uendelig smukt og følsomt over de bevægelser, hendes velformede hænder gang på gang udførte, når de fra hendes taske hentede tikronesedlen frem og ubemærket stak den til de fattige mennesker.

Selv på den tid, hvor hun måtte have indset, at hun nærmede sig bunden af pengekassen – og efter den tid også, helt til det sidste – kunne hun ikke lade være at hjælpe virkelig trængende mennesker. Det kunne være 25 kroner til en lirekassemand, fordi han havde spillet en melodi, hun holdt af. Og da hun blev pantelåner, kunne det være en fattig student, som hun gav større lån, end hans bøger var værd. Når forkomne artister pantsatte deres skuesmykker, vurderede hun dem ofte som ægte (ikke af ukyndighed) og gav lån efter det. Det kunne naturligvis blive bedrageri, hvis lånesedlen bagefter blev solgt – og det skete, fordi »venner-

ne« også udnyttede hende her – men Angelicas gode mening blev jo ikke ringere af den grund.

Der eksisterer mange forklaringer om, hvad der skete på Aldershvile dagen umiddelbart før den ulykkelige nat, da den skønne ejendom sank i aske. Men da det meste kun er gisninger og hypoteser, er det nok klogest at holde sig til de oplysninger, som fremkom under brandforhøret.

Med undtagelse af husjomfruen, frk. Anna Gundorff stod »slottet« ubeboet. »Grevinden«, hendes mand og datteren Stella boede på det gamle badehotel i Klampenborg. Her skulle den 9. juni afholdes en galopmiddag, i hvilken anledning »grevinden« dagen før tog til Aldershvile for at hente en kjole. Foruden datteren var hun i selskab med den i »visse« kredse kendte fru Nancy Madsen fra Vintappergården og hendes ven »løjtnant« Møller. Selskabet spiste en let middag og drak kaffe på terrassen, hvorefter »veninden« og hendes kavalier tog afsked ved nitiden. Fru Angelica og datteren gik tidligt til ro.

Ilden opstod ved fire-femtiden om morgenen. Frk. Stella vågnede ved, at hun hørte sin mor stønne. Hun skyndte sig ind i hendes soveværelse og opdagede, at det var fyldt med en tæt ulden røg. Rædselsslagen sprang hun ud i korridoren og åbnede vinduet. Moderen kom styrtende ud efter hende og gav sig til at skribe af fuld hals: »Stella, Stella, slottet brænder!« Og medens moderen og husjomfruen sprang forvirrede rundt, kastede datteren resolut lidt tøj på sig og løb ned til den gamle bagergård ved gadekæret (Bindeleddet) og rekvirerede hjælp. En af bagerens sønner løb straks om på hovedgaden og vækkede barbermester Jacobsen, hvis opgave det var at blæse alarm.

Men en umild skæbne var ude denne morgen.

Barber Jacobsen var ikke kommet mange cykellængder ned ad hovedgaden, før en katastrofe hændte. Ved Bindeleddet tørnede han med et mægtigt brag sammen med »Stabilen«, en arbejdsmand ved navn Kresten Nielsen. Cyklerne

krøllede sig knagende sammen, luften peb ud af hjulene, mens barberen lå indfiltret i stillene og jamrede.

»Men mand dog, men mand dog!«, udbrød Stablen bekymret, »hvodden er'et dog fat med dig?«

»Min cykel, min cykel«, jamrede barberen, der tænkte på sin embedspligt.

»Til helvede med cyklen, mand«, sagde Stablen på sin sindige måde. »Men du kunne jo have slagen dig ihjel, mand!«

Men når Stablen efter den morgen hørte brandhornet, sagde han altid til sin kvinde: »Anna! vil du trække min cykel ind. Nu er barberen ude med hornet! Og jeg vil sgu'nte resekere at køre ham ner igen«. ¹⁰³

Imedens flammede ilden op til et grådigt bål på Aldershvile. En del folk var kommet til og forsøgte at redde noget af det kostbare indbo, men der var intet at gøre, hele bygningen var snart omspændt af flammerne. »Grevinden« var sanseløs af fortvivlelse, hun styrtede forvirret rundt i natdragt. Gang på gang måtte kraftige hænder gribe til og forhindre, at hun styrtede sig ind i den brændende bygning. Hun påstod, at der lå for 300.000 kroner værdipapirer i hendes skrivebord, dem måtte hun redde. Hun blev mere og mere desperat, slog og bed om sig. Hun fik ligefrem krampe i kæbemusklerne og bed sig fast i en mands hånd. – Et par kraftige mandfolk måtte bære hende over til kuranstalten, hvor hun straks kom under lægebehandling. Men først, da hun fik en morfinindsprøjtning, faldt hun til ro. – Manden som i lange tider gik rundt med et kraftigt aftryk af »grevindens« tænder i sin hånd, fik en erstatning på 500 kroner for tort og svie.

Trods barberens lille uheld fuldførte han sin gerning med buler, både i hornet og i panden. Det lokale brandvæsen var først på pletten, men brandinspektør, gårdejer Peter Petersen og brandfoged, savværksejer Bertram Kofoed formåede intet med den lille håndsprøjte og de utætte

kar overfor det mægtige bål. Heller ikke sprøjterne fra Lyngby, Gladsaxe, Ballerup og Emdrup var i stand til at bekæmpe ilden. Det københavnske brandvæsen var også alarmeret, men før det kunne medvirke, skulle magistratens tilladelse indhentes.¹⁰⁴ Det tog sin tid, og da brandsprøjten fra Utterslev op på formiddagen nåede ud til brandstedet, var der faktisk ikke noget at stille op. Etagerne var for længst styrtet ned i kælderens. Og selv om det lykkedes brandfuldmægtig Friis at slukke ilden, var bygningen fuldstændig raseret.

Det få år tidligere oprettede Falcks Redningskorps kom også til stede og indlagde sig stor fortjeneste ved at redde de ti små marmorfigurer (gl. fransk rokokko), som indhegnede den smukke terrasse mod parken, fra ødelæggelse. — Desværre gik de alligevel tabt for landet. Da »grevinden« kom i pengetrang, solgte hun dem for en spotpris til en antikvitethandler, som straks eksporterede dem til Tyskland.¹⁰⁵ — Senere optrådte Falckfolkene som guldgravere, idet de ikke alene ryddede brandtomten, men også harpede og sigtede grus og aske i kælderens for at finde de smeltede rester af alle de kostbare sølv- og guldsager, som der havde været så store mængder af i ejendommen.

Brandforhørene begyndte samme eftermiddag under ledelse af birkedommer Carl Valeur. Det første forhør afholdtes i Lawaetz' kostskole og blev fortsat i læge H. P. Lunds villa på Kuranstalten, hvor »grevinden« var senge- liggende efter det chock, branden havde forvoldt hende.

Af politiets rapport¹⁰⁶ fremgik det, at politibetjenten (P. J. Hansen) var blevet alarmeret klokken 5,30, hvorefter han straks cyklede til brandstedet. På dette tidspunkt var bygningen allerede fuldstændig omspændt af flammerne, så det var umuligt for ham at se, hvor ilden havde sit udspring. Så tog han tilbage til Bagsværd for at give melding til stationen i Lyngby om hurtigst muligt at få tilkaldt fremmede sprøjter. For en sikkerheds skyld sendte han

også cyklende bud af sted. Derefter begav han sig atter til brandstedet.

Efterhånden som forhørene skred frem, blev det fastslået, at ilden måtte være opstået i den nederste etage (stueetagen) og i den nordlige ende af bygningen. Om årsagen fremkom ikke noget positivt. Politiasistent Victor Pürschel (den senere generalauditør og politiker), som behandlede sagen udtalte til pressen som sin mening, at branden måtte være opstået ved kortslutning. Men noget bestemt blev ikke fastslået.

Der blev naturligvis hvisket en hel del – og forresten talt højt også, om at »grevinden« selv skulle have påsat branden. Hendes økonomi skulle på dette tidspunkt allerede have været i en højst miserabel forfatning. Men den mistanke kan man roligt afvise. Man kan mene om Angelica, hvad man vil – men selv om hendes moral efterhånden var temmelig anløben, så var der ikke gået skår i hendes karakter. Det fremgår ikke af nogen af hendes handlinger, at hun har været kynisk og beregnende, endsige ond. Og man lægger sig vist ikke til at sove i et hus, man har stukket ild på, desuden var der andre mennesker i huset. For øvrigt var assurancesummen blevet nedsat fra en hel til en halv million kroner (formodentlig af økonomiske grunde, for både bygninger og indbo var betydelig mere værd), den slags gør man sikkert ikke, når man tænker på at lave assurancesvig! – Er hun selv skyld i branden, har det sikkert været som følge af grov uagtsomhed.

Man skulle jo tro, at et så alvorligt memento som Aldershviles brand måtte få Angelica til et øjeblik at standse sin forrygende karruseltur og tænke lidt over sin fremtid. Der var al mulig grund til det. De syv millioner var smuldreret væk. Hun havde ikke andre ressourcer, end hvad assurance ville give. I forhold til de store værdier, flammerne havde fortæret, var 500.000 kroner ikke nogen imponerende sum, men alligevel var det en ganske anstændig for-

mue. For renterne kunne hun have skaffet sig en ganske behagelig tilværelse. Men Angelica tænkte mindst af alt på at pensionere sig selv. Selv om hun »nøjedes« med en fire værelses lejlighed på Vodroffsvej, havde hun stadig sine dyre vaner i behold. – Måske er der ligefrem gået noget i stykker i hende efter tabet af Aldershvile, som hun var oprigtigt forelsket i.

Hun lod ingen mærke sin sorg, men det var næsten, som hun efter branden satte yderligere fart på rutscheturten mod »muddergrøften«. Forholdet til Evans blev også dårligere, næsten fra dag til dag. Det kneb med at forkæle ham i samme grad som tidligere. Det begyndte at blive klart for hende, at hun kunne blive konkurreret ud af en yngre kvinde. Skinsygens ulmende glød begyndte at slå ud i klare flammer. Måske nok lidt ubetænksomt, men ikke uden grund, satte hun privatopdagere til at udspionere hans færden. Og hun, der ellers ikke havde været særlig stabil med hensyn til trofasthed, tålte ikke, at en kvinde kom i mandens nærhed. Det kom til voldsomme scener med lige så voldsomme forsoninger og påfølgende vilde orgier. Oftere og oftere gentog det sig og sled ægteskabet i stumper og stykker.

Evans' rette karakter kom frem, da han engang, under et af hendes jalousiraserianfald, fik hende indlagt på det, man dengang kaldte »sjette afdeling«. Men Angelica var naturligvis ikke sindssyg, og hospitalets læge fik hurtigt rettet »misforståelsen«. Den læge, som havde indlagt hende, satte ved den lejlighed en del af sin anseelse til. Angelica fik endelig øjnene op og lod sig skille. Evans rejste tilbage til England (sikkert ikke tomhændet).

Efter bruddet kastede hun sig ud i en endnu grådigere hunger efter selskabelighed. Hun måtte se mennesker om sig, festlige og glade mennesker. Måske anede hun, at slutningen nærmede sig. Men ikke tænke, bare være glad, feste og drukne sorgen; på bunden af whiskyflasken fand-

tes lindring. – Men Angelica var ikke længere den fejrede og uimodståelige kvinde. Der var gået skår og dybe revner i skønheden. Ungdommen var borte, glansen havde fortaget sig. Det var ikke længere bejlere, som flokkedes om hende, men gribbe, der kappedes om at plukke de sidste gyldne fjer af guldfuglen. Har hun anet det selv? Men der blev vel for meget at angre, hvis hun gav sig til at tænke. Nej, så hellere tømme bægeret til bunds. Dag for dag blev kavalererne mere og mere tvivlsomme, fornøjelserne simple og festerne grovere.

Da de sidste assurancepenge var soldet op, rejste hun til London og pantsatte¹⁰⁷ Aldershviles jorder til sin forhenværende mand, kunsthandler Mayer. I stedet for et beløb en gang for alle fik hun en månedlig sum på et par tusinde kroner. Endnu var der altså mulighed for en fornuftig tilværelse. Hun forsøgte ganske vist også at etablere sig som pantelåner. Men nissen flyttede med – eller rigtigere, den del af »vennerne«, hvis moral var så ussel, at de ikke undså sig ved at udplyndre den stakkels kvinde for hendes sidste skillinger. Guld var der ganske vist ikke meget af, men endnu kunne hun da sørge for den daglige whisky.

Hun boede nu i baglokalet til sit lånekontor på Vesterbros Torv, og havde mistet al forfængelighed og enhver ambition. Hun var tilfreds, så længe der var whisky i hendes glas. Men midt i al sin elendighed og fornedrelse bevarede hun en beundringsværdig resignation. Da Mayer i London, af en eller anden grund, ophørte med at sende hende det månedlige beløb, bad hun ingen om hjælp og ønskede ingen medlidenhed. Hun var fuldt ud klar over, at hun alene havde ansvaret for den skæbne, som var blevet hendes. Det var måske denne bevidsthed, som en dag fik hende til at blande en hurtigt virkende gift i sin whisky og på den måde bringe sit bevægede og forgæves liv til en afslutning.

Hun døde en dag i juni 1914 på vej til Sct. Josephs hospital. Det telegram, som de gamle i Bagsværd sendte i taknemmelighed for den sidste fest hun havde holdt for dem, kom for sent. Det kunne måske have mildnet hendes sidste timer.

Få dage efter blev hun begravet på Frederiksberg kirkegård. Men da var allerede den i sin tid så feterede og ombejlede kvinde, som rundhåndet havde ødslet millioner ud på sine »venner«, glemt. Kun hendes datter Stella, dennes lærerinde og een ven fulgte kisten, sammen med de gamle mennesker fra Bagsværd.

Da »Grevinden af Bagsværd«s bo blev gjort op, efterlod hun sig en gæld på 60.000 kroner. Kort før sin død havde »grevinden« været i London og anlagt sag mod sin tidligere mand, Gustav Mayer, vedrørende hans overtagelse af Aldershviles jorder. Boet havde ikke råd til at føre sagen videre, og da den var opgivet, betalte kunsthandler Mayer *frivillig* halvdelen af gælden samt 10.000 kroner til datteren, som senere blev leder af den i mange år landskendte »Hollbæk Trio«.

V. KAPITEL

12. »Himmelskibet« med mere!

Som nævnt tidligere anlagde »grevinden« sag mod kunsthandler Mayer vedrørende hans overtagelse af ejendommen. Det er muligt, at der har været noget muggent ved denne handel, siden han betalte halvdelen af hendes gæld og en sum til datteren. Men ifølge skødet af 20. maj 1911, læst 7. juni samme år, er hans adkomst til ejendommen klar nok. For en sum af 440.000 kr., »hvilket beløb er mig [»grevinden«] kontant udbetalt«, ¹⁰⁸ overtog han 318.760 m² – ca. 56 td. land, med påstående bygninger, som var forsikrede for 69.500 kr. Muligvis er her et dunkelt punkt – men det vil aldrig blive opklaret, de, der kunne tale, har længe været tavse.

Kunsthandler Mayer var altså blevet ejer til resterne af de fordums herligheder. Men for ham, som var fremmed – og dertil kun havde pinlige minder fra Aldershvile – var der kun een interesse: at få sine penge hjem, helst med lidt fortjeneste, – forretningsmand var han jo også. Allerede mens han var gift med »grevinden«, havde han planlagt en udstykning. Disse planer tog han op igen, men det tog tid, før københavnerne opdagede Bagsværd. – Hele den store park lå hen uden røgt og pleje, den groede til og blev et uigennemtrængeligt, urskovagtigt vildnis, et eldorado for romantik og fantasi. – Det var i alt fald de unge filminstruktørers opfattelse. Den unge filmindustri kastede sin kærlighed på Aldershvileparken.

I årene umiddelbart før og under den første verdenskrig blev der optaget en hel del film i parken.¹⁰⁹

Den første film, som indspillede, var »Afgrunden«. Det var i 1910. Hjalmar Davidsen stod for produktionen, Urban Gad for manuskript og instruktion. Alfred Lind fotograferede. De medvirkende var Asta Nielsen, hovedrollen.

Asta Nielsen og Poul Reumert i »Afgrunden«.

Robert Dinesen, elskeren. Poul Reumert, forførereren. Endvidere Oscar Stribolt, Hulda Didrichsen og Hans Neergaard.

Filmens historie er karakteristisk for tiden. Det er en følsom, sentimental, måske lidt banal kærlighedshistorie. En spillelærerinde træffer en ung ingeniør (milliøkontrast). Han inviterer hende hjem til faderens præstegård. Her falder hun imidlertid for en samvittighedsløs gøgler, som hun løber bort med. Hun trækkes længere og længere ned

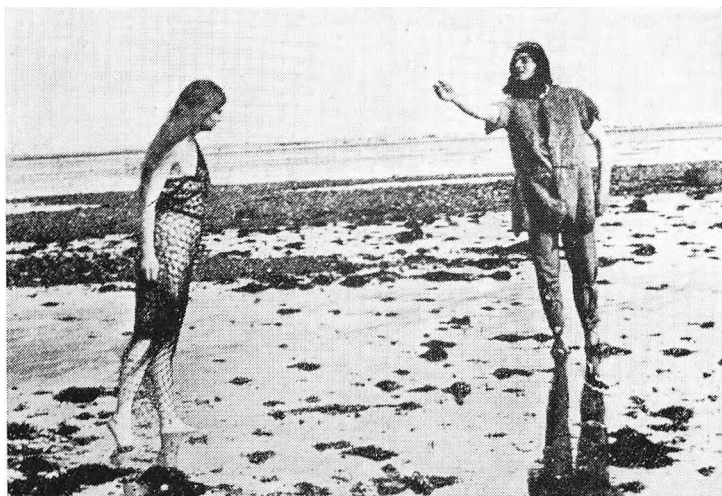
mod afgrunden. Til slut dræber hun ham og må vandre i fængsel.

Filmen blev en enorm succes og skaffede den dengang ukendte Asta Nielsen de to første filmroller i Berlin. Erik Ulriksen hævder, at denne film blev udgangspunktet for den internationale dramatiske films sejrsgang over hele verden.

Den næste film var »Forbandelsen«. Den blev optaget i 1913 af »Kinografen«. Manuskriptet var af daværende skuespillerinde ved Det kgl. Teater Agnete Blom (v. Prangen), der selv spillede en stor rolle. Einar Zangenberg, der sammen med Valdemar Psilanders hustru Edith spillede elskerparret, havde iscenesat. Det er også et sentimentalt, skæbnetungt kærlighedsdrama, hvor skurken, den bedragne ægtemand, får hævn efter sin død.

I 1914 var det »Danmark« under direktion af bl. a. Kai v. d. Kühle, en søn af bryggeridirektøren, der indspillede film i parken. Den betydeligste film var »Guldhornene«, en kunstnerisk betonet film, som Palle Rosenkrantz havde skrevet manuskriptet til med baggrund i Oehlenschlägers store digt. Der skildres fundet af både det første og andet guldhorn, tyveriet fra kunstkammeret og endelig guldhornenes saga. Det unge elskerpar, Emilie Sannom og Emanuel Gregers, er gennemgående personer i alle afsnit. Af andre medvirkende skal nævnes Karen Sandberg, Rasmus Ottesen og Ahnfeldt-Rønne. Emanuel Gregers var instruktør og Emilie Sannom heltinde.

Derefter rykkede »Nordisk Film« ind. Af selskabets mange optagelser skal kun nævnes et par af de betydeligste. Først og fremmest »Himmelskibet«. Det var Ole Olsens idé, som han udarbejdede sammen med Sophus Michaëlis. Det er en forkyndende »science-fiction«-film. Den er en protest mod krigens råhed og bestialitet. Netop hvad folk trængte til mod slutningen af den første verdenskrig. Man drager ud i verdensrummet for at finde renhed og

Emilie Sannom og Emanuel Gregers i »Guldhornene«
ved randen af Bagsværd sø.

finder den på Mars. Her er et folk med en kultur, der er højt hævet over råhed og krig. Efter et kortere ophold, hvor der udspilles en kærlighedshistorie mellem et af ekspeditionens medlemmer og en marspige, drager ekspeditionen tilbage for at opdrage jordens mennesker til marsboernes høje kulturniveau. Enhver kan i dag sætte sig ind i filmens tankegang ved at læse den roman af samme navn, som Sophus Michaëlis skrev efter filmens fremkomst.¹¹⁰

Det var Holger Madsen, som var instruktør. Han var en idealistisk søgende sjæl, der havde et varmt budskab at bringe om fred og fordragelighed mellem mennesker. I 1914–15 lavede han »Evangelieemandens liv«, fortsatte 1916 med »Ned med våbnene«. I 1917 kom så »Himmelskibet«. Hans film blev både kunstneriske og økonomiske succes'er.

I »Himmelskibet« havde Gunnar Tolnæs og Lilly Jacobsen hovedrollerne. Endvidere medvirkede: Nicolai Neii-

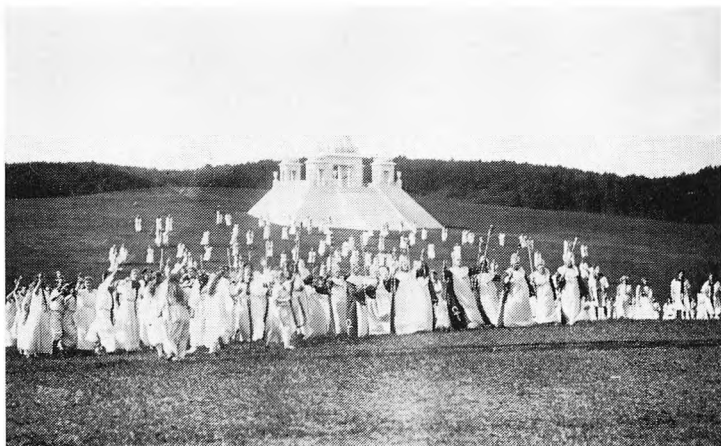
dam, Zanny Petersen, Alf Blütecher, Frederik Jacobsen, Svend Kornbeck, Birger v. Cotta Schönberg, Zimmermann, Harald Mortensen, Philip Bech, Alfred Osmund og Niels Asther. Iøvrigt medvirkede kongelig balletdanser Ricard Jensen.

Bemærkelsesværdig var også »De dødes Ø«, inspireret af Böcklins berømte billede. Her var Vilh. Glückstadt instruktør, og hovedrollerne spillede af Ebba Thomsen og Robert Schyberg.

Hvor der er skuespillere, er der også teaterhistorier. Her er et par fra Aldershvileparken.¹¹¹

Der skal indspilles en scene på et sindssygehospital. Blandt statisterne, som skal agere patienter, er en mand, som lider af lettere sanktvejtsdans. Ludvig Brandstrup, som også skulle medvirke, kendte på dette tidspunkt ingen af sine medspillende. Han ankom, netop som instruktøren forsøgte at indøve statisterne som sindssygepatienter. Da Brandstrup får øje på sanktvejtsmanden, råbte han begejstret: »Bravo, bravo, det er sgu godt! – Det, de andre står og laver, er det rene teater, men De – De ligner sgu virkelig en sindssyg!« – At mandens nervetrækninger blev endnu heftigere, og at han fik en udmærket succes under optagelsen, forhindrede ham dog ikke i at se lidt skævt til Ludvig Brandstrup.

Under en anden optagelse medvirkede en kamel, som var lejet af en cirkus. Skuespillerne indtog deres frokost på Bagsværd kro. Imens var »Nebukadnezar«, som kame-len hed, tøjret udenfor. En dag havde afdøde Valdemar Møller og balletdanser Rich. Jensen sat sig for at drille den unge Brandstrup med Nebukadnezar. Han turde nemlig ikke ride på den. Men de drillede ham så længe, at han skød hjertet op i livet. – Og da han først var kommet godt til rette mellem puklerne, så han meget sejrstolt ud. Men pludselig tog fanden ved Nebukadnezar – over stok og sten. Valdemar Møller havde nemlig stukket sin tændte

Scene fra »Himmelskibet« optaget i Aldershvileparken.

cigar i enden på kamelen, der, mere af overraskelse end af smerte, galoperede af sted ud ad landevejen i en halsbrækkende fart med unge »Ludvig Fortand« klamrende sig til puklerne!

13. Slotspavillonen. ¹¹²

Den 9. maj 1917 købte grosserer *Carl Olesen*, grundlæggeren af det kendte tæppefirma på Højbroplads, en parcel af Aldershviles jord med »påstånde bygninger« (ruinen). Købesummen var 82.000 kr. To år senere, 19. marts 1919, købte han yderligere en parcel for 2.865 pund sterling. Arealernes størrelse er i skøderne opgivet efter det skyldsatte hartkorn.¹¹³

Ved disse to køb, som fandt sted gennem Gustav Mayers herboende repræsentant, hrs. Dietrichson, var direktør Olesen kommet i besiddelse af størstedelen af det areal, som i dag kaldes »Aldershvileparken«. Hvis Olesen, sådan som det meddeltes i enkelte københavnske dagblade ved hans død, har haft planer om at genopføre hovedbyg-

ningen, er det i alt fald planer, som han har holdt helt for sig selv. Nok var han en stille og indesluttet mand, men selv hans mangeårige fortrolige og meddirektør, James Løve, der blev hans efterfølger som direktør i firmaet, har aldrig fra Olesens mund hørt en udtalelse, som kunne tydes i den retning.

Ved arkitekt Thonning lod han opføre en sommerbolig på den vestlige bred af næsset, det som oprindeligt var Cathrineholmen. Denne træbygning, som nok er stærk i formen, men som ikke just kan kaldes en arkitektonisk perle, er nu kendt som »Aldershviles Slotspavillon«. I denne forbindelse bør det fortælles, at pavillonens bygmeister var i familie med Peter Nicolai Arbo. Det var nu afdøde tømremester Otto Henrik Arbo, som havde opførelsen i entreprise. Mens arbejdet med opførelsen stod på, har Olesen løseligt berørt, at denne pavillon, engang når han var død, kunne indrettes til feriehjem for firmaets personale. Men tanken blev aldrig gennemført, måske fordi Olesen allerede på det tidspunkt var en svagelig mand. Den række sygelejer og operationer, som fulgte i årene indtil hans død, har sikkert svækket hans lyst til at tumle med for store opgaver.

Samtidig med opførelsen af pavillonen installerede han de elektriske lygter og et belysningssystem til illumination af ruinen. Dette har dog kun været i brug een gang i Olesens tid, mens det senere ofte har været anvendt ved folkefester. Det er også Olesen, som har bekostet de tunge, uskønne cementbroer over kanalerne, hvorved helhedsbilledet af den skønne park har fået et kedeligt skår. Det træder tydeligt frem ved sammenligning med de to træbroer ude på næsset. Men ansvaret for denne »vildfarelse« tilfalder vel mere arkitekten end bygherren, som jo på denne tid var en syg og forpint mand.

Carl Olesen blev født 16. juli 1863. Hans far var præst ved Holmens kirke. Sin læretid udstod han hos konsul

Mogensen i Odense og fortsatte sin handelsuddannelse i manufakturfirmaet S. Seidelin, med hvilket han på mødrene side var beslægtet. 29 år gammel etablerede han sig i 1892 og flyttede 1897 til firmaets nuværende adresse på Højbroplads. »Med rastløs flid, energi og målbevidsthed«, som det hedder i en af nekrologerne, »arbejdede han firmaet frem til et af landets førende indenfor branchen« – og kunne naturligvis ikke undgå at blive en velhavende mand, da han efterhånden investerede sin kapital i en række industrielle virksomheder. Til firmaet knyttedes fabrikken i Kastrup; fabrikkerne i Esbjerg, Göteborg, Stockholm var han som aktionær privat interesseret i.

I sit forhold til personalet var han patriarkalsk, men det gav sig også udslag i varm og hjælpsom interesse for hans folk. – Da Handels- og Kontormedhjælperforbundet begyndte at vinde lydhørhed blandt kontor- og handelsfolk, afviste Olesen straks enhver tanke om, at hans personale skulle organiseres i en fagforening. Men hans modstand, eller vel snarere manglende forståelse for fagforeningernes sociale, moralske og forsikringsmæssige betydning, var af meget kort varighed. Personalet blev tilsluttet organisationen, og der blev uden vanskeligheder oprettet gode overenskomster. Der har aldrig været nogen lønkonflikt mellem firmaet C. Olesen og »H.K.« – Men patriarken var Olesen alligevel. I en overenskomst var der truffet aftale om en årlig tantième, ikke under et bestemt beløb. Men her ville Olesen selv bestemme, hvorfor tantièmen altid blev over minimal.

Carl Olesen blev aldrig nogen offentlig kendt person, dertil var hans væsen for ejendommeligt og særpræget. Han var sky og tilbageholdende og havde ingen interesse for det offentlige liv. Han veg tilbage for en større selskabelighed. Hans liv var forretningen. Men han var glad for at have en enkelt gæst eller to ved sit bord, så kunne han udfolde både humør og charme.

Da han havde erhvervet Aldershvileparken, var det hans største glæde at tilbringe somrene derude. Han boede der i reglen fra juli til november, ofte til december. Han elskede blomster og ofrede meget store summer på sjældne og kostbare arter. Da pavillonen var færdig, holdt han en indvielsesfest, men ellers indskrænkede selskabeligheden sig, som nævnt til en gæst eller to. Han var en ensom natur og elskede at strejfe alene om i sin store smukke park.

Efter 10 års kamp mod sygdom døde Olesen ugift 20. marts 1927. Han efterlod sig en betydelig formue, hvoraf en del var testamenteret til firmaets overordnede personale og en række institutioner. Men universalarvingerne var Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse og det underordnede personale i firmaet. De fik hver en halv million.

14. Folkepark.¹¹⁴

Da Aldershvile blev udbudt til salg, nedsatte Gladsaxe sogneråd et udvalg, som fik bemyndigelse til at forhandle om købet med C. Olesens dødsbo. Udvalgets indstilling og anbefaling forelå på sognerådets møde den 20. oktober 1927. Herefter vedtoges købet, med forbehold af amtsrådets godkendelse. Det blev på samme møde besluttet at udleje pavillonen til restauration. Amtsrådets godkendelse forelå i begyndelsen af december, og ved skøde af 31. december 1927 erhvervede Gladsaxe kommune Aldershvile for 181.795 kr.¹¹⁵

Der krævedes ingen særlige forarbejder, da parken jo i Olesens tid var blevet passet og plejet meget omhyggeligt.

Den 1. april 1928 åbnedes parken for publikum og blev fra samme øjeblik et meget yndet og populært udflugtssted – ikke mindst for københavnernes. Den smukke park var jo allerede berømt for sine nattergale. – De store, grønne, bølgende plæner foran ruinen, kranset af de snart

tohundredårige træer, er nu en smuk ramme om det folkeliv, som rører sig her, og om de store folkestævner, som der gennem årene har været holdt og stadig holdes mange af. I de seneste år har der også, til fordel for en ny kirke i Bagsværd, hver sommer i juni måned været afholdt fri-lufts spil på terrassen på ruinens haveside, hvad denne plads egner sig glimrende til.

Olesens pavillon blev indrettet til restauration og udlejet af kommunen. Den har fået det lidt prangende navn »Slotspavillon«, for man må jo stadig huske, at Aldershvile aldrig har været noget slot, men et landsted eller lystgård. Den blev åbnet 10. maj 1928.

Det faldt ganske naturligt at gøre Aldershvileparken til en folkepark, for ro-regattaerne på Bagsværd sø havde allerede gjort egnen populær – for ikke at sige internationalt berømt. Rosportfolkene holder til ved den i 1950 nedbrændte »Søpavillon«, som Dansk Forening for Rosport overtog 1947 efter kroejner Sørensen, Bagsværd kro. Arealet har naturligvis i sin tid hørt til Aldershvile, men er omkring 1887 solgt fra Højgården.

Aldershvileparkens areal, som i dag er 122.354 m² – ca. 22 td. land, opstod ikke straks ved kommunens overtagelse fra Olesens dødsbo. Der blev foretaget forskellige køb og salg. I 1930 købte ingeniør Niels Munk Plum et areal, og året efter sælger han et andet. Endvidere forærede Gustav Mayer kommunen en lille parcel i 1928. Men 28. marts 1931 har parken fået sin nuværende, og forhåbentlig blivende, størrelse.

Ved dette sidste køb fra N. M. Plum blev trekanten mellem Slotspavillon og fabrikant Voegtles ejendom, Søhuset, atter indlemmet i parken. Netop til dette hjørne knytter der sig mystiske rygter og forestillinger, som i alt fald for et halvt hundrede år siden var temmelig livskraftige. I Kühles tid fortaltes, at i denne høj lå et par af Struensees og Karoline Mathildes uægte børn hemmelig

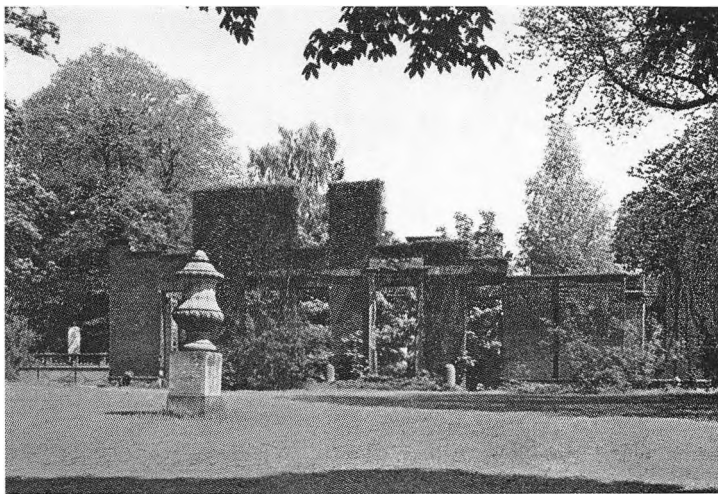
begravet. Der taltes også om en »hemmelig gang«, som Struensee og den ulykkelige dronning skal have benyttet til stævnemøder. Dette rygte har absolut ingen bund i virkeligheden, da Aldershvile jo først er opført en halv snes år efter, at Struensee var henrettet og Karoline Mathilde forvist. Men rygtet levede hårdnakket og har faktisk fået ny næring i vor tid. Østerspavillonen er for længst væk, men der findes en underjordisk gang og dertil en hvælving nede ved søen. Den sidste er endda fejlagtigt blevet opfattet som en gammel finsk badstue. – Men alt har sin naturlige forklaring, også i dette tilfælde.

Omkring 1915 købte ingeniør Niels Munk Plum nogle arealer af Højgårdens jord og begyndte opførelsen af »Haraldsgave«, som senere, under fru Hanne Plums ledelse, blev et kendt hvile- og rekreationshjem (nu anneks til Bagsværd kostskole). Ingeniør Plum må have kendt rygterne, som knyttede sig til højen og pavillonen, for han satte sig for at lave en attraktion af dem. Det var i den gyldne gullasch-tid, hvor penge i visse kredse ikke var noget, man tjente, men noget, der faktisk kom af sig selv. Om Niels Plum deltog i dansen om gullasch-guldkalven, skal være usagt, men ekscentriske påfund havde han, og de var ikke altid lige billige. Under påskud af, at den faldefærdige østerspavillon skulle restaureres, hvad den også blev, rejstes et højt plankeværk, og de folk, som skulle arbejde inden for dette, blev afkrævet tavshedslofte om, hvad der skete bag indhegningen.

Ved et stort selskab nogen tid senere erklærede Plum, at han ved nogle udgravninger havde fundet interessante ting. Selskabet begav sig til den nyopførte østerspavillon, hvor de, ad en trappe i gulvet, førtes gennem »den hemmelige gang« ud til hvælvingen ved søen. Om ingeniør Plum har ladet sine gæster tro, at det drejede sig om en opdagelse, eller han straks har afsløret det som bluff, vides ikke,¹¹⁶ men forud for denne» arkæologiske« udgravning

eksisterede kun det dybe hul under pavillonen, der, som tidligere omtalt, har været anvendt som iskælder. – Og hermed er en lidt pirrende, romantisk illusion afsløret.

Der har tid efter anden været planer om at genopføre Aldershvile, og man må håbe, at det engang vil ske. Foreløbig er ruinen, på foranledning af Nationalmuseet¹¹⁷ i henhold til fredningsloven af 1918 fredet i klasse B, og med betydelig bistand af fabrikant Voegtle, Søhuset, er den reddet fra undergang. – Men at genrejse Aldershvile, en af de skønneste perler fra det 18. århundredes bygningskunst, ville – når den, som nu, er i offentlig eje – være et smukkere kulturminde fra denne periode end en forholdsvis meningsløs ruin. – Der skulle nok blive anvendelse for bygningen.

Slotsruinen i Aldershvile park.

NOTER

K. R. B.: Kbhs. Rytterdistrikts Birk

N. B.: Nordre Birk

1) Dansk biografisk Leksikon VII bd., 1893, s. 606–08, suppleret med 2. udg., X. bd., 1936, s. 476–77.

2) Christopher Giessing: Jubel-Lærere 2. del, 1. bd., 1871, s. 114.

3) Kjbhs. lærde Efterretninger, 1794, A, s. 241.

4) Bøndernes Hegn – Jean Anker: Det æld. Frederiksdal, Hist. Medd. 3. rk., 4. bd. 1940–41, s. 563.

5) Folketællingen 1787.

6) Louis Bobé: Lystgaarde og Lystrejser, Hist. Medd. 1. rk., 4. bd., 1913–15, s. 591.

7) Samme: Lystgaarde og Lystrejser, Hist. Medd. 1. rk., 4. bd., 1913–15, s. 591.

8) Kort over Bagsværd by fra 1809 (Matrikulsvæsenets arkiv).

9) Samme.

10) Vilh. Lorenzen: Gammel Bygningskultur. Landgaarde og Lyststeder i Barok, Rococco og Empire, Medd. f. Foreningen t. gl. Bygningers Bevaring, II rk., III, 1920, s. 19, 32–33.

11) Kbhs. Rytterdistrikts Birks skøde- og panteprotokol 1784.

12) Samme 1795.

13) Fr. Olsen: Postvæsenet i Danmark, 1903, s. 231.

14) Samme, s. 232.

15) Grev Danneskiold-Samsøe.

16) Jac. Baden: Kjbhs. Universitets-Journal 1793, 1. årg., s. 142.

17) Kjbhs. lærde Efterretninger 1793 B, s. 544.

18) Grundlaget for denne skildring er Elof Tegnér's artikel: Ur Adolf Ludvig Ribbings papper, Hist. Tidsskrift, Stockholm 1892, s. 51–70.

19) Samme, s. 61.

20) K.R.B. s. og p. 1794.

21) Hist. Tidsskr., Stockholm 1892, s. 62.

22) De fagre Riger, 1945.

23) Louis Bobé: Kong Gustaf III's banemænd i Danmark, Vor Fortid, 1. årg., 1917, s. 1 ff.

24) Dansk biografisk Leksikon 2. udg. XVII. bd., 1939, s. 567–68.

25) K.R.B. s. og p. 1798.

26) Ny oversættelse fra Danske Magasin, 7. rk. 1. bd., s. 107.

27) Brandtaxationsprotokol f. Sokkelund herred 1855–56.

28) Vilh. Lorenzen: Landgaarde o.s.v., s. 32–33.

29) Grundlaget for fremstillingen af den »Arboske periode« udgøres af: Alf Collett: En gammel Christiania-Slægt, Chria. 1883, forkortet: Collettbogen. – Gulskogen ved Drammen, et norsk empirehjem, af Carl W. Schnitler og arkitekt Christian Arbo, Kria. 1918, Særtryk af Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring, Årsberetning for 1917, 73. årg., forkortet: Gulskogen. – Anton B. Rustad: Skogerboken, Drammen 1931, forkortet: Skogerboken. – Peter Nicolay Arbos og Anne Cathrine Arbos (f. Collett) privatarkiv. Papirer vedr. Aldershvile og Højgård i Bagsværd (4 pakker) og breve til fru A. C. Arbo 1800–1846 (1 pakke), alle på Landsarkivet, forkortet: Privatarkivet. – Fru Elna Arbo Windfeld, Oslo: et utrykt manuskript »Gulskoven«, Arbo-slægtens historie, forkortet: Elna Arbo. Personlige oplysninger fra arkitekt Christian Arbo, Gulskogen, Drammen, Norge, forkortet: Christian Arbo.

30) Overalt, hvor navnet Arbo findes trykt og skrevet i Danmark, staves det med *e*, ligeledes ofte i breve til A. Men hvor Arbo eller hans hustru underskriver sig, er det uden *e*, på samme måde staver slægten i Norge navnet. Mellemlavnavnet Nicolai staves afvekslende med *i* eller *y*. De trykte kilder anvender oftest *i*, selv underskrev han sig Pet. Nic. Arbo.

31) Dansk biografisk Leksikon IV. bd., 1890, s. 52.

32) Rang mellem major og oberstløjtnant.

33) Chr. Elling og Viggo Sten Møller: Holmens Bygningshistorie 1680–1930, 1932, s. 22.

34) Elna Arbo.

35) Christian Arbo.

36) Elna Arbo.

37) Dansk biografisk Leksikon, VIII. bd., 1894, s. 162.

38) Bydel i Drammen.

39) Gulskogen, s. 7.

40) Johs. Werner: Christian Wilhelm Duntzfeld, en dansk storkøbmand fra den glimrende handelsperiode, s. 41.

41) Collettbogen 2. udg. 1915, s. 272–76.

42) Skogerboken, s. 144.

43) Collettbogen, s. 330.

44) Gulskogen, s. 4.

45) Højgårdens første forvalter.

46) Privatarkivet, pk. 1804–15.

47) Elna Arbo.

48) Skogerboken, s. 144.

49) Danske herregårde ved 1920, 1. bd., 1921, s. 366.

50) Collettbogen, s. 306.

51) M. Rubin: 1807–14, Kbh. 1892, s. 49.

52) Gulskogen, s. 11.

53) Samme.

54) Landmandsbankens hovedsæde, fra hvis økonomikontor købesummen er oplyst.

- 55) C. Bruun: København III. bd., 1901, s. 748, om Peschiers nye gård og Erichsens Palæ.
- 56) Elna Arbo.
- 67) Samme.
- 58) Privatarkivet.
- 59) K.R.B. s. og p. 1813-14.
- 60) Originalen hos Collettbogens forfatter, Alf. Colletts arvinger - her gengivet efter Elna Arbo.
- 61) Kontrakt i privatarkivet.
- 62) B. A. Collet og hans efterkommere skriver navnet med eet t, Collettbogen, s. 346.
- 63) Collettbogen, s. 308.
- 64) Trap: Danmark, II. bd., 3. udg., s. 940.
- 65) Samme, s. 921.
- 66) Collettbogen, s. 308.
- 67) Samme, s. 307.
- 68) Samme, s. 308.
- 69) Privatarkivet.
- 70) Samme.
- 71) N. B. s. og p. 1855-58.
- 72) Oplysninger fra Ernst Bagges dattersøn, Ernst Birch, Holmbladvænge 4, S.
- 73) C. L. B. Cramer: Gladsaxe-bogen I, 1949, s. 167.
- 74) Villy Ysbech-Nielsen, Bagsværd Hovedgade 74.
- 75) Gladsaxe-bogen, s. 78.
- 76) Skøde 25/1 1866, Statsskovbrugets arkiv.
- 77) N.B. s. og p. UU nr. 625.
- 78) Danmarks Adels Aarvog 1920, s. 492.
- 79) N. B. s. og p. 1866.
- 80) Fru Dorthea Kondrup, Bagsværd Hovedgade v. Højgården.
- 81) Trap: »Danmark« II bd., 3. udg., s. 257.
- 82) N. B. s. og p. 3 N nr. 1864.
- 83) Samme 3 P nr. 615.
- 84) Oplysninger fra Kühles datter, professorinde, fru Ingeborg Schmidt.
- 85) Kontrakt af 18/5 1880 med J. C. Jacobsen i »Brygmesteren«, 6. årg., nov. 1949, s. 386.
- 86) Brygmesteren, s. 387.
- 87) Samme, s. 390.
- 88) N. B. s. og p. 4 A nr. 217.
- 89) Beretningen om »grevinden«s liv er, foruden på kendskabet til en del dagbladsartikler fra juni 1909 og juli 1914, samt journalisten Anders Georgs artikel i Politikens Magasinet 24. og 31. oktober 1943, bygget over datteren fru Stella Hollbæks personlige oplysninger til forfatteren.
- 90) Fru van Brügge til datteren Stella.

- 91) Se note 95.
- 92) Professorinde, fru Ingeborg Schmidt (Kühles datter), enke efter prof. Johannes S., der bl. a. har sporet ålens vandring.
- 93) Kommunalærerinde, frk. Astrid Petersen, tidl. Bakkely, Bagsværd hovedgade.
- 94) Det fortælles, at »grevinden« sov i Thorvaldsens seng fra Nysø. Da der ved salget fulgte en del møbler med, kan der meget godt have været nogle fra baron Stampes tid, som jo kom fra Nysø, hvor Thorvaldsen var hyppig gæst i sine sidste leveår.
- 95) Kirkebogen, Søllerød kirke. »Grevinden« står her opført som fra-skilt enkefrue Angelica Marie Burchardt, f. Pierri. – Det samme er tilfældet ved en skodepåtegning om ægtepagt og særeje. (Kbh.s amt ndr. birk. Gladsaxe sogns realregister I, fol. 206, Landsarkivet). Her findes også oplysning om hendes ægteskab med kunsthändler Mayer og ægtepagt med Evans.
- 96) Danmarks Adels Aarbog 1916, s. 481.
- 97) Fru Stella Hollbæk.
- 98) Chr. IX's karakteristik af sine døtre: »min smukke datter (Alexandra), min kloge (Dagmar, kejserinde af Rusland), min gode« (Thyra, hertuginde af Cumberland).
- 99) Frk. Astrid Pedersen.
- 100) Anders Georg i Magasinet.
- 101) Barbermester L. P. Jacobsen, tidl. Bagsværd hovedgade.
- 102) Fru Hanne Plum, tidl. Haraldsgave.
- 103) Barbermester L. P. Jacobsen.
- 104) Arkivar Holg. Nielsen i Folkebladet f. Gladsaxe komm. 9/6 1939.
- 105) Emil Hannover i Kunstbladet 1909–10, s. 374.
- 106) Efter arkivar Holg. Nielsens ovenn. artikel.
- 107) Iflg. »grevinden«s egen fremstilling.
- 108) 5 E nr. 1504.
- 109) Oplysninger fra forfatteren, filmhistorikeren Arnold Hending's private filmarkiv, Nordisk Film samt Filmmuseet.
- 110) Gyldendal 1921.
- 111) Meddelt af skuespilleren Ludvig Brandstrup.
- 112) Oplysninger fra direktør James Løve, Rungsted, og avisnekrologer ved Carl Olesens død 1927. – Dansk Handels- og Kontormedhjælperforbund.
- 113) N. B. s. og p. 6 D, nr. 2813 og 6 P, nr. 2158.
- 114) Kommunaldirektør Carl Sørensen og arkivar Kai Nielsen, begge Gladsaxe rådhus.
- 115) N. B. tingl. kont. Bd. 38, fol. 328, E 127.
- 116) Meddelt dels af fru Hanne Plum og dels af murermester Benny Madsen, Bagsværd.
- 117) Det særlige bygningssyn, Nationalmuseet.

INDHOLD

I. kapitel	<i>side</i>
Johan Theodores Holm de Holmskiold	7
Den skønne kongemorder	14
Generalguvernør Peter Sotharius Oxholm	17
II. kapitel	
En gros-handler	21
III. kapitel	
På landmandshænder	38
En luftspejling	39
En sognepolitiker	40
Slottet Aldershvile	42
Grosserer Olaf Schythe	44
Torneroseslottet	44
IV. kapitel	
Grevinden af Bagsværd	49
V. kapitel	
Himmelskibet med mere	80
Slotspavillonen	85
Folkepark	88
Noter	93

GREVINDEN AF BAGSVÆRD

og Aldershviles historie

Forfatteren og kulturhistorikeren Charles Haugbølls bog om Aldershvileparken og dens historie røber den forelskelse i Angelica Pierri, som greb forfatteren ved forskningen. Derfor må GREVINDEN AF BAGSVÆRD blive centrum i den interessante skildring omkring det smukke palæ, hvis ruiner stadig kan ses i den store og dejlige Aldershvile park ved Bagsværd sø. Hendes spændende og farverige livsskæbne skildres og kommenteres med en nænsomhed, der minder om Stefan Zweig, når han drog historiske kvindeskikkelser frem. Historien om Aldershvile er samtidig et stykke dansk historie. I den oplyste enevældes gyldne tider møder vi den lærde lykkeridder Holmskiold, der fra 1784 samlede og kultiverede ejendommens jorder, anlagde parken og byggede palæet – tildels ved misbrug af midler, han ved hofgunst havde fået betroet. Efter ham »Den skønne kongemorder« som madame de Staël kaldte palæets næste herre, den svenske emigrant Adolph Ludvig Ribbing.

I ulykkesårene fra 1807 og i opbygningstiden bagefter sidder den påpasselige storkøbmand P. N. Arbo på Aldershvile. Breve fortæller om englændernes belejring af København og om næringsmæssig vindskibelighed. Fra 1840-ernes frihedsår rykker bondeproprietærene ind. Efter nederlaget i 1864 bliver slottet for dyrt for landmænd, men den ny jernbaneforbindelse gør stedet egnet som københavnsk lystgård.

Palæets brand i 1909 varsler afslutningen af parkens tid som privat ejendom. Det offentlige interesse i det store fritidsreservat er stigende, og i 1927 erhvervede Gladsaxe kommune parken. Den halvoffentlige almindning af holmer, kær og krat, som Holmskiold i 1784 erhvervede skøde på, er atter blevet offentligt eje som en af landets smukkeste parker. I år kan Gladsaxe kommune fejre 40-årsdagen for et klogt og fremsynet køb.